

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

MATRIMONIS FORÇATS I POLÍTIQUES DE PREVENCIÓ

CAMPANYES DE LA SOCIETAT CIVIL
DEL REGNE UNIT I ESCÒCIA
I LA SEVA APLICACIÓ A CATALUNYA

MARTA ROQUETA-FERNÀNDEZ

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

MATRIMONIS FORÇATS I POLÍTIQUES DE PREVENCIÓ

CAMPANYES DE LA SOCIETAT CIVIL
DEL REGNE UNIT I ESCÒCIA
I LA SEVA APLICACIÓ A CATALUNYA

FEBRER DE 2018

Agraïments

A les persones entrevistades, per haver dedicat part del seu temps a compartir amb mi la seva experiència.

A la Fundació Josep Irla i al Jurat de la Beca d'Estudis Feministes Nativitat Yarza, per donar-me l'oportunitat de realitzar aquesta recerca.

A la meva família, per tot el seu suport.

MATRIMONIS FORÇATS I POLÍTIQUES DE PREVENCIÓ

CAMPANYES DE LA SOCIETAT CIVIL
DEL REGNE UNIT I ESCÒCIA
I LA SEVA APLICACIÓ A CATALUNYA

MARTA ROQUETA-FERNÁNDEZ

SUMARI

1.	INTRODUCCIÓ	11
1.1.	Estructura del treball i metodologies	13
1.2.	Definicions i aclariments	14
2.	MARC TEÒRIC	21
2.1.	Els matrimonis forçats: una visió des dels feminismes	21
2.2.	Polítiques de gènere	28
3.	REGNE UNIT	31
3.1.	Context i marc legal	31
3.2.	Protocols d'atenció	33
3.3.	Experiència i avaluació de les polítiques per combatre els matrimonis forçats	35
4.	ESCÒCIA	39
4.1.	Context i marc legal	39
4.2.	Protocols d'atenció	40
4.3.	Experiència i avaluació de les polítiques per combatre els matrimonis forçats	42

5.	CATALUNYA	51
5.1.	Context i marc legal	51
5.2.	Protocols d'atenció	52
5.3.	Experiències i avaluació de les polítiques per combatre els matrimonis forçats	55
6.	CONCLUSIONS	61
6.1.	Conclusions generals	61
6.2.	Aplicabilitat de les experiències observades al Regne Unit i Escòcia a la realitat catalana	65
	REFERÈNCIES	73

**BECA
D'ESTUDIS
FEMINISTES
NATIVITAT
YARZA
2016**

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

La Beca d'Estudis Feministes Nativitat Yarza, convocada per la Fundació Josep Irla, té com a objecte els estudis sobre les dones, i pren el nom de Nativitat Yarza, la primera alcaldessa escollida democràticament de la història dels Països Catalans, com a homenatge a la generació republicana que va obrir nous camins cap a la igualtat.

La Beca Yarza, dotada amb 3.000 euros, s'atorga al millor projecte d'estudi inèdit en el camp de la recerca de les ciències socials sobre propostes per assolir la igualtat i l'exercici de la plena ciutadania de les dones.

El Jurat de la Beca Yarza 2016, format per Neus Torbisco –professora de filosofia del dret de la UPF–, Marta Selva –professora d'Estudis de Comunicació de la URV– i Tània Verge –professora de Ciència Política de la UPF– va decidir, per unanimitat, atorgar la beca al projecte «Matrimonis forçats i polítiques de prevenció. Campanyes de la societat civil del Regne Unit i Escòcia i la seva aplicació a Catalunya», de Marta Roqueta-Fernàndez.

1

INTRODUCCIÓ

A Catalunya, la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista reconeix els matrimonis forçats com una forma de violència en l'àmbit social o comunitari. Des de llavors, han estat diverses les iniciatives que s'han realitzat en territori català per combatre aquesta pràctica. Algunes d'elles, com el «Procediment de prevenció i atenció policial dels matrimonis forçats»,¹ que dóna pautes per a la tasca dels Mossos d'Esquadra en aquesta qüestió, s'han basat en experiències realitzades al Regne Unit.

El Regne Unit ha estat un focus d'atenció a nivell europeu pel que fa a les polítiques contra els matrimonis forçats. El 2005 va crear la Forced Marriage Unit (FMU), una unitat governamental destinada exclusivament a l'abordament d'aquesta qüestió. Dos anys més tard, va aprovar una llei específica que establia mesures civils per combatre aquesta pràctica, com la possibilitat d'emetre ordres de protecció per a les persones en risc de ser casades a la força o que ja ho havien estat. Des del 2014, forçar algú a casar-se és un crim.

Així mateix, Escòcia ha seguit un camí semblant al del Regne Unit. L'interès per estudiar el cas escocès és degut a les particularitats del país, amb un estatus

¹ Protocol elaborat pel Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació el 2009. Veure GENERALITAT DE CATALUNYA, «Procediment de prevenció i atenció policial dels matrimonis forçats».

polític que, a grans trets, és similar al de la Catalunya actual. Així doncs, si bé la política exterior –rellevant per una part de la lluita contra els matrimonis forçats– depèn del Regne Unit, Escòcia disposa de recursos propis com ara els protocols d'abordament. A més, cal tenir en compte que és responsabilitat de les autoritats escoceses adaptar la legislació estatal al marc legal d'Escòcia. Comptar amb el cas d'una nació sense estat que ha impulsat programes de prevenció de matrimonis forçats és molt rellevant perquè, a falta d'iniciativa de l'Estat espanyol, Catalunya ha hagut de posar fil a l'agulla a la prevenció dels matrimonis forçats fixant-se en exemples internacionals. Sovint, aquests exemples es basaven en estats, ens amb moltes més competències de les que disposa el Principat a l'actualitat.

Malgrat aquestes mesures, existeix un altre camí que Catalunya pot explorar per buscar bones pràctiques que puguin millorar les condicions de vida de moltes catalanes. Tal com s'analitzarà al llarg d'aquest estudi, les associacions, entitats i organitzacions que, des de la societat civil, vetllen pels drets de les dones –i estan liderades per elles– estan realitzant una tasca molt important en la lluita contra els matrimonis forçats en diversos àmbits, des de la seva prevenció i detecció fins a l'atenció de les supervivents o la formació de professionals. Al Regne Unit i a Escòcia, fa més de vint anys que organitzacions de dones de diverses races i cultures desenvolupen aquestes tasques.

A Catalunya també hi ha hagut organitzacions de dones que, o bé han incorporat l'abordament d'aquesta pràctica com un dels serveis oferts dins la seva entitat, o bé han estat creades per combatre-la. A més, al Principat existeix un moviment actiu de dones que, al llarg de més de dues dècades, ha lluitat i lluita per combatre les discriminacions que pateixen tant les dones migrades com les catalanes «racialitzades».² Aquestes situacions, en alguns casos poden condicionar la capacitat d'una dona a resistir-se a un matrimoni forçat. A nivell més general, moltes de les aportacions que les diverses corrents feministes han realitzat al llarg de la seva història han servit per estudiar la influència de la institució matrimonial en l'opressió de la dona.

Per tot això, el present estudi té un doble objectiu. El primer és analitzar accions que diversos grups de dones han realitzat al Regne Unit, a Escòcia i a Catalunya per combatre la pràctica dels matrimonis forçats. El segon és estudiar la possibilitat de traslladar algunes de les pràctiques recollides al Regne Unit i a Escòcia a la realitat catalana.

2 YEMANJÀ, *Genealogies femenines: les dones immigrades a Catalunya. 20 anys d'associacionisme en femení*. Per a una definició del concepte de «racialització» vegeu l'apartat 1.2. Definicions i aclariments.

1.1. Estructura del treball i metodologies

El treball comença oferint un marc teòric dividit en dues parts. A la primera meitat s'analitzen, emprant teories feministes interseccionals i postcolonials, els diversos discursos referents a la construcció del subjecte de dona a Occident, i la seva influència en la representació mediàtica i institucional de la pràctica dels matrimonis forçats a Europa. Aquests discursos són rellevants en tant que poden condicionar l'enfocament de les polítiques públiques adoptades per combatre'ls i, per tant, influir d'una manera o una altra en les condicions que les organitzacions de dones tenen per combatre la pràctica. A més a més, es proposaran aproximacions teòriques, també procedents d'aquestes tradicions de pensament feminista, per intentar combatre algunes de les assumpcions problemàtiques sobre l'agència de les dones «racialitzades» que es desprenen d'aquests discursos. A la segona part del capítol, s'analitzarà la Teoria de la Xarxa d'Institucionalització del Gènere amb la finalitat de suggerir un marc sobre el qual articular polítiques d'abordament dels matrimonis forçats que no només tinguin en compte la tasca de les associacions de dones, sinó que, a més, siguin un suport a la seva feina.³

Els següents tres capítols analitzaran, respectivament, l'abordament dels matrimonis forçats al Regne Unit, a Escòcia i a Catalunya. De cada indret, es tindrà en compte, primer, el seu marc legal i els protocols existents d'abordament dels matrimonis forçats. S'ha realitzat una anàlisi dels protocols perquè es busca entendre quina és la perspectiva que cada país adopta a l'hora de tractar aquesta pràctica d'acord amb la legislació vigent. I també per comprovar com s'integra, en aquests protocols, el paper de les associacions de dones que treballen amb casos de matrimonis forçats.

A cada capítol també s'inclou una o dues experiències realitzades per associacions de dones. En el cas del Regne Unit i Catalunya, la identitat de les associacions es mantindrà en l'anonimat per protegir la seva feina. En el cas d'Escòcia, el caràcter governamental de l'experiència analitzada, així com el fet que les organitzacions de dones participants són reconegudes públicament com a actives en la lluita contra els matrimonis forçats, fa que no sigui necessari mantenir-ne l'anonimat.

En el cas de Catalunya, s'ha analitzat el «Procediment de prevenció i atenció policial dels matrimonis forçats» i el «Protocol per a l'abordament dels matrimonis forçats» publicat per la Generalitat i que s'aplica a la demarcació de Girona, on s'inclouen actors no policials. A més a més, s'ha utilitzat un informe publicat el 2016 i encarregat pel Grup de Treball per a l'Abordatge de la Violència Sexual de la Comissió Nacional per a una Intervenció Coordinada contra la Violència Masclista de l'Institut Català de les Dones, titulat

3 LEVY, «Institutionalisation of Gender Through Participatory Practice».

«L'abordatge de les violències sexuals a Catalunya»,⁴ per obtenir informació sobre l'avaluació que entitats i professionals d'institucions públiques fan de les polítiques de prevenció, detecció i atenció de casos de matrimonis forçats.

L'avaluació de les polítiques del Regne Unit es realitzarà mitjançant la consulta del treball d'Asha K. Gill, professora de Criminologia de la University of Roehampton i una de les analistes referents del país en qüestió de matrimonis forçats. A més, s'analitzarà el protocol «Multy-agency practice guidelines: Handling cases of Forced Marriage» publicat pel govern britànic el 2014, i es recolliran les experiències d'una entitat sense ànim de lucre que atén dones de comunitats originàries del sud-est asiàtic que viuen al barri londinenc de Camden.

D'Escòcia s'ha analitzat les actes de les nou primeres reunions –celebrades entre el 2008 i el 2009– de la Forced Marriage Network (FMN), una xarxa impulsada pel Govern escocès que agrupa tant institucions locals, policials i governamentals com entitats de dones, i que està destinada al desenvolupament de polítiques conjuntes sobre la matèria. Les actes no només expliquen les diferents accions desenvolupades per la xarxa, sinó que també mostren els obstacles i dubtes que experimenten cada un dels seus integrants. La informació sobre les activitats de la xarxa a l'actualitat s'ha obtingut mitjançant diverses consultes a fonts del govern escocès. La informació sobre Escòcia es completa amb l'estudi d'un informe publicat el 2017 sobre l'estat dels matrimonis forçats al país i les polítiques que s'han fet per combatre'ls,⁵ així com del protocol d'atenció «Responding to Forced Marriage. Multy-agency Practice Guidelines», destinat a diverses institucions públiques.⁶

Finalment les conclusions compararan les diferents polítiques d'abordament de matrimonis forçats i les experiències dels grups de dones recollides en aquestes tres àrees geogràfiques. En base a aquesta diagnosi, es suggeriran un seguit de pràctiques que es podrien aplicar a Catalunya.

1.2. Definicions i aclariments

A causa de la naturalesa de la pràctica dels matrimonis forçats i dels discursos que l'envolten, s'ha considerat convenient establir, primer de tot, un seguit de definicions al voltant de conceptes clau que aniran apareixent al llarg de l'estudi.

4 L'informe ha estat elaborat pel Grup de Recerca Antigona de la Universitat Autònoma de Barcelona i l'entitat Creación Positiva. A causa de la seva extensió, a la xarxa està publicat en tres parts que actuen com a tres documents independents. És per això que, tant al text com a la bibliografia, se citaran per separat.

5 CHANTLER, BAKER, MCKENZIE, MCCARRY i MIRZA, «Understanding Forced Marriage in Scotland».

6 THE SCOTTISH GOVERNMENT, «Responding to Forced Marriage. Multy-agency Practice Guidelines».

Matrimonis forçats

A Catalunya, el matrimoni forçat es defineix com: «[...] aquell que es produeix sense el consentiment vàlid de com a mínim un dels contraents per la intervenció de terceres persones de l'entorn familiar (sovint els progenitors), que s'atorguen la facultat de decisió i pressionen perquè aquesta pràctica es produeixi. [...] Quan el matrimoni forçat es produeix quan un o tots dos contraents són menors de 18 anys, també s'anomena matrimoni prematur».⁷

El «Procediment de prevenció i atenció policial dels matrimonis forçats» estableix que la pràctica està molt estesa geogràficament, i destaca com a indrets l'Àfrica subsahariana, el Nord d'Àfrica, el Pròxim Orient, l'Àsia Meridional, l'Amèrica Llatina i Europa, entre els col·lectius d'ètnia gitana de diversa procedència.

Al Regne Unit i a Escòcia, la definició és lleugerament diferent, en incloure explícitament els adults que, per una qüestió de capacitat intel·lectual, no poden donar el seu consentiment: «[...] és un matrimoni en què un o ambdós contraents no consenten el matrimoni, sinó que han estat pressionats per acceptar-lo. La coerció pot incloure pressions físiques, psicològiques, financeres, sexuals i emocionals. En casos d'adults que no tenen la capacitat de consentir el matrimoni, la coerció no és necessària per considerar el matrimoni com a forçat».⁸

El matrimoni forçat viola el dret dels individus de consentir lliurement el matrimoni, un dret reconegut a nombrosos tractats internacionals, com ara: la Declaració Universal dels Drets Humans del 1948; el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics del 1966 i el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals del 1966.⁹

Matrimoni concertat

El Regne Unit i Escòcia estableixen definicions del concepte de matrimoni concertat que el diferencien del forçat: «Un matrimoni concertat és aquell en què les famílies dels dos contraents prenen la iniciativa de concertar el matrimoni, però en què la decisió en relació a si acceptar o no el matrimoni roman en cada un dels contraents».¹⁰

7 GENERALITAT DE CATALUNYA, «Procediment de prevenció i atenció policial dels matrimonis forçats», p.4.

8 H.M. GOVERNMENT, «Multy-agency Practice Guidelines: Handling cases of Forced Marriage», p. 3.

9 GILL i ANITHA, «Forced Marriage. Introducing a Social Justice and Human Rights Perspective»; i TOLEDO, BODELÓN, TUR i MARTÍNEZ, «L'abordatge de les violències sexuals a Catalunya».

10 THE SCOTTISH GOVERNMENT, «Responding to Forced Marriage. Multy-agency Practice Guidelines», p.13.

Aquesta distinció es va realitzar per no estigmatitzar les pràctiques de comunitats que no concebien l'amor romàntic com la base per construir una unió matrimonial, la tendència més practicada a Occident. Tanmateix, en alguns casos, la línia entre els matrimonis forçats i concertats és molt fina.¹¹ Aquesta qüestió es tractarà amb més profunditat al marc teòric.

En el cas català, la definició de «matrimoni concertat» present al «Procediment de prevenció i atenció policial dels matrimonis forçats» i al «Protocol per a l'abordament dels matrimonis forçats» és ben diferent: «[...]malgrat que es doni amb el consentiment lliure de les dues parts i de manera legal, s'utilitza com un subterfugi o una pràctica que instrumentalitza aquest ritual per aconseguir objectius no explícits: satisfer interessos econòmics, aconseguir la nacionalitat, etc. Amb la connivència dels contraents, que busquen aconseguir els seus interessos. No hi ha cap vincle afectiu. També s'anomenen *matrimonis pactats*, *matrimonis blancs* o *matrimonis de conveniència*. No es considera un matrimoni forçat perquè hi ha el consentiment lliure de les dues parts.»¹²

Comparant-la amb la del Regne Unit i Escòcia –i els motius pels quals es va adoptar– aquesta definició podria estigmatitzar algunes comunitats, en posar sota sospita tota unió matrimonial que no es practiqui en base a l'ideal de l'amor romàntic.

Els matrimonis forçats com una forma de violència contra les dones

Diverses autores coincideixen en assenyalar que el matrimoni forçat sol tenir unes conseqüències més greus per a les dones forçades a casar-se –que solen constituir una àmplia majoria a les estadístiques sobre la matèria– que no pas per als homes.¹³

Les dones solen tenir més probabilitats de patir abusos sexuals i violència en l'àmbit del matrimoni o de la parella.¹⁴ I en cas que el matrimoni es declari nul, les dones tenen més probabilitats de ser acusades d'haver-lo fet fracassar. Si són dones migrades, poden enfrontar-se a la deportació a causa de les polítiques migratòries de certs països, o bé poden rebre amenaces de violència en l'àmbit familiar, que poden acabar amb el seu assassinat a mans dels seus familiars si torna a casa.¹⁵

11 GANGOLI, CHANTLER, HESTER i SINGLETON, «Understanding Forced Marriage: Definitions and Realities».

12 GENERALITAT DE CATALUNYA, «Protocol per a l'abordament dels matrimonis forçats», p.5.

13 GILL i ANITHA, «Forced Marriage. Introducing a Social Justice and Human Rights Perspective»; TOLEDO, BODELÓN, TUR i MARTÍ-NEZ, «L'abordatge de les violències sexuals a Catalunya»; i GANGOLI, CHANTLER, HESTER i SINGLETON, «Understanding Forced Marriage: Definitions and Realities».

14 GANGOLI, CHANTLER, HESTER i SINGLETON, «Understanding Forced Marriage: Definitions and Realities».

15 GILL i ANITHA, «Forced Marriage. Introducing a Social Justice and Human Rights Perspective».

És per això que la «Convenció per l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra les Dones» –coneguda amb l'acrònim de CEDAW, per les sigles en anglès de Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women– prohibeix el matrimoni forçat i el «Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra la dona i la violència domèstica», conegut com a Conveni d'Istanbul, inclou disposicions en relació als matrimonis forçats, com ara que els estats el tipifiquin com a delictes.

Per aquest motiu, i seguint la línia del protocol escocès sobre atenció a supervivents de matrimonis forçats, en aquest estudi ens referirem a les persones en risc de patir un matrimoni forçat i a les supervivents de matrimonis forçats en femení. Seguint amb la idea proposada per Patsilí Toledo i Montserrat Pineda a *L'abordatge de les violències sexuals a Catalunya*, en aquest treball es prioritzarà, en els casos que sigui possible, l'expressió «supervivent» per tal de referir-se a les dones que han patit un matrimoni forçat, amb l'objectiu, promogut per moviments feministes, de destacar la capacitat de resistència de les dones i superar el discurs victimitzador que, tradicionalment, ha marcat el debat públic sobre la violència envers les dones.

Ètnia, raça

La bibliografia consultada denota una incidència major dels matrimonis forçats en comunitats amb orígens de fora d'Europa. En el cas del Regne Unit i Escòcia, la terminologia emprada per referir-se a aquestes comunitats, o als seus integrants, sol ser el terme *Black and Minority Ethnic* [Negre i minoria ètnica].

Sens dubte, l'associació de la identitat europea amb una raça (blanca), una (no)religió (cristianisme/ateisme) i una cultura –definida a través de valors considerats intrínscament occidentals com per exemple la modernitat– dificulta trobar termes que estiguin lliures de les relacions de jerarquia i visibilització/invisibilització que, entre altres conseqüències, perpetuen l'exclusió de determinades comunitats, en no considerar-les europees malgrat el temps que porten vivint en territori europeu.

Fatima El-Tayeb i Gail Lewis asseguren que, a diferència dels EUA, la qüestió racial a Europa ha estat poc tractada, i aquest fet ha facilitat la invisibilització de les discriminacions que pateixen aquelles persones «no blanques» considerades «no europees». Lewis alerta, però, que la «racialització» a l'Europa actual no només és ben present en discursos institucionals i mediàtics, sinó que es basa simultàniament en velles nocions de «raça» entesa com a característica biològica i noves nocions que vinculen la cultura com un marcador de la diferència: «En altres paraules, es tracta d'un racisme que arrossega tant una lògica racial d'inferioritat com una lògica cultural que estableix diferències essencialitzadores».¹⁶

16 EL-TAYEB, «European Others. Queering Ethnicity in Postnational Europe»; i LEWIS, G., «Unsafe Travel: Experiencing Intersectionality

És per això que, en aquesta recerca, es prioritzarà la terminologia que giri al voltant de la raça, com un intent de fer aflorar aquestes violències. Així, es parlarà de dones blanques, no blanques o «racialitzades». Quan s'escaigui, es farà esment a característiques concretes de les diverses comunitats o grups de persones que han estat «racialitzats» pels discursos europeus dominants. També es respectarà la terminologia escollida per cada una de les autores citades.

Seguint els raonaments exposats, l'autora del present estudi considera la raça com una construcció social concebuda per establir jerarquies entre la població. Aquestes jerarquies tenen unes finalitats específiques que a l'actualitat segueixen generant desigualtats i discriminacions. En aquest context, que les persones no blanques es considerin racialitzades fa referència al fet que la blanquitud, en situar-se al capdamunt de la jerarquia racial, s'ha presentat sovint com el model aspiracional per a totes aquelles persones que cauen fora d'aquesta categoria, perquè representa aquell ciutadà que no veu limitat cap dels seus drets per motius racials, així com aquell que, a grans trets, crea i domina el pensament hegemònic i les relacions econòmiques i polítiques que regeixen les societats occidentals. En conseqüència, ja des del colonialisme, la blanquitud s'ha erigit com una «no-raça», com un estat normatiu des del qual es defineixen les relacions socials.

Cal destacar que durant la investigació s'han trobat informacions contradictòries sobre la incidència dels matrimonis forçats en les comunitats gitanes dels diferents països analitzats. A causa de les poques dades disponibles i de les ja esmentades contradiccions existents entre elles, la situació d'aquestes comunitats no s'aborda en aquest estudi tot i l'estigmatització que aquest poble pateix a Europa.

and Feminist Displacements», p. 833.

2

MARC TEÒRIC

2.1. Els matrimonis forçats: una visió des dels feminismes

Al llarg dels anys, diversos autors han criticat la manera en què s'ha construït la identitat europea, fonamentada en una contraposició a un «altre» generalment situat a l'exterior de les seves fronteres. Així, Edward Said va defensar que l'Orient era una construcció al servei de la dominació política, econòmica i epistemològica de les potències colonials, una imatge que es difonia mitjançant la cultura i el món acadèmic. En la literatura orientalista, l'Orient és feble, femení, primer misteriós i després dominat. Tot allò que es considerava que no era Occident.¹⁷

Aquest binarisme només és possible si la identitat europea mateixa es percep com a unitària. Gurinder Bhambra explica que la influència de les religions jueva i musulmana ha estat menystinguda, i que comunitats, com la gitana, han estat excloses del que es considera ser europeu.¹⁸ Als nostres dies, la diferenciació s'ha produït mitjançant l'apropiació de conceptes com la modernitat, la civilització i els drets humans, fins al punt que han acabat percebent-se com a valors intrínsecament europeus –o occidentals– que no són possibles en altres cultures.¹⁹

17 SAID, «Colonial Discourse and Post-Colonial Theory».

18 BHAMBRA, «Postcolonial Europe, or Understanding Europe in Times of the Postcolonial».

19 HALL, «Europe's Other Self».

La narrativa que presenta Occident en oposició a la resta del món ha repercutit en la visió sobre les dones. Verena Stolcke i Ann Laura Stoler han destacat que la raça i la sexualitat constitueixen la base del sistema colonial mateix. Així, Stolcke explica que, quan Cuba era una colònia d'Espanya, la sexualitat de la dona blanca era controlada per assegurar la transmissió dels privilegis racials, mentre que els homes blancs empraven els cossos de les dones negres com un entreteniment sexual.²⁰

En el seu estudi, tant de la literatura colonial europea com de la producció científica d'aquell període, Stoler també confirma que els cossos de les dones racialitzades eren exposats sense miraments a la mirada masculina, mentre que les dones blanques, en canvi, n'eren protegides. L'autora explica que a les dones blanques se les considerava guardians de la civilització europea, i que per això se les relegava a l'esfera domèstica, es reprimia la seva sexualitat i se les protegia del que es creia que era el desig sexual incontrollable dels homes colonitzats.²¹

El sistema de representació colonial encara perdura en els nostres dies mitjançant el que Patricia Hill Collins qualifica com a «imatges de control». Es tracta d'estereotips sobre les persones «racialitzades» que tenen com a objectiu justificar els desavantatges socials que pateixen presentant-los com el resultat inevitable dels comportaments d'aquestes persones i no com a conseqüències d'una societat racista.²²

En el cas dels EUA, Hill Collins explica que la dona blanca encara és percebuda com l'ideal de feminitat, mentre que la dona negra sol estar representada com a més agressiva i masculinitzada. Així, destaca que hi ha imatges de control com la de la *welfare mother*,²³ destinada a evitar que les dones negres de classe social baixa facin ús dels seus drets en matèria de protecció social, presentant-les com a dones que no saben controlar la seva salut sexual i reproductiva i no paren de tenir fills. Aquesta imatge també és freqüent, a Europa, en discursos d'extrema dreta que assegurin que els immigrants fan un mal ús dels serveis socials o que han vingut a prendre els serveis socials als ciutadans europeus, així com que acabaran envaint Europa perquè les dones migrades tenen més descendència que les autòctones.

El marc conceptual binari entre la dona blanca i la dona «racialitzada» també ha estat present en els discursos feministes majoritaris. En la seva anàlisi sobre l'epistemologia feminista occidental des dels anys 1970 fins l'actualitat, la professora de la London School of Economics Clare Hemmings destaca la complicitat de certes narratives feministes amb la institucionalització d'un discurs postfeminista que assumeix que l'alliberament de la

20 STOLCKE, «¿Qué tiene que ver el género con el parentesco?».

21 STOLER, «Race and the Education of Desire: Foucault's History Of Sexuality And The Colonial Order Of Things».

22 HILL COLLINS, *Black Feminist Thought. Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*.

23 *Welfare mother* és un concepte que s'utilitza per referir-se a les mares que reben ajuda governamental per poder cuidar els seus fills.

dona (blanca) ja ha estat assolit a Occident, i és per això que se li pressuposa una agència que li permet controlar el que succeeix a la seva vida amb total llibertat.²⁴

Tal com va explicar Chandra Talpade Mohanty, aquesta narrativa és possible gràcies a la construcció de «la dona del Tercer Món», una categoria que, partint de l'assumpció que el que tenen en comú les dones d'aquests països és la seva submissió a sistemes locals de dominació masculina, ignora les realitats viscudes per les dones d'aquests països, marcades per interseccions de raça, classe, casta, cultura o religió. Com a resultat, la dona del Tercer Món és vista com a mancada d'agència.²⁵

Aquest imaginari ha influït en els discursos mediàtics i institucionals sobre els matrimonis forçats al Regne Unit. Segons «Understanding Forced Marriage: Definitions and Realities», aquesta pràctica es conceptualitza com una forma de violència endèmica en determinades comunitats ètniques, religions i cultures. Les autores expliquen que això ha donat peu a una idea de xoc de cultures en el qual el que es percep com una característica essencial d'aquestes comunitats no és compatible amb valors i normes occidentals.²⁶ Com a resultat, Sundari Anitha i Aisha K. Gill expliquen que les polítiques desenvolupades pels governs del Regne Unit en qüestió de matrimonis forçats s'han basat en la idea de «modernitzar» comunitats minoritàries.²⁷

Aquesta narrativa té el potencial d'influir negativament en la percepció social en relació a la violència envers les dones en les societats europees. Per una banda, formes de violència no «racialitzades», com el maltractament en l'àmbit de la parella o la violació dins del matrimoni, «no es consideren pràctiques justificades culturalment –com sí que succeeix en el cas dels matrimonis forçats–, sinó actes violents perpetrats per individus i, per tant, anomalies culturals».²⁸

És més, tal com expliquen Sarah Bracke i Jennifer Petzen, les narratives predominants, dins les societats europees, tendeixen a presentar com a excloents la violència patida per dones blanques i la patida per les dones «racialitzades». Per exemple, expliquen que la violència per qüestions d'honor té tendència a ser orientaltitzada i presentada com una forma de violència especialment pèrfida vinculada a la cultura i la religió. Per contra, la violència en l'àmbit de la parella, o la conciliació entre la vida laboral i la familiar, es presenten com a fets que tan sols preocupen les dones blanques.²⁹

24 HEMMINGS, *Why Stories Matter: The Political Grammar of Feminist Theory*.

25 MOHANTY, «Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses».

26 GANGOLI, CHANTLER, HESTER i SINGLETON, «Understanding Forced Marriage: Definitions and Realities».

27 GILL i ANITHA, «Introduction. Framing Forced Marriage as a form of Violence against Women».

28 GANGOLI, CHANTLER, HESTER i SINGLETON, «Understanding Forced Marriage: Definitions and Realities». P.30-31.

29 BRACKE, «From "Saving Women" to "Saving Gays": Rescue Narratives and their Discontinuities»; i PETZEN, «Contesting Europe: a Call for an Anti-Modern Sexual Politics».

A aquest marc narratiu se li ha de sumar l'imaginari que percep les dones blanques com a més alliberades i, per tant, en possessió de més agència que les dones «racialitzades». Bracke i Petzen conclouen que aquesta divisió pot portar a la normalització de les violències que són percebudes com a més prevalents entre les dones blanques. A més a més, evita la possibilitat d'explorar com diferents tipus de violències específiques, com ara els matrimonis forçats, es perpetuen dins de determinades comunitats en contextos concrets.

Evitar els prejudicis de discursos basats en premisses etnocèntriques que fomenten l'exotisme, mentre al mateix temps es lluita contra formes d'opressió que afecten comunitats concretes, és un tema de debat recurrent en la literatura feminista contemporània. A Europa, Fatima El Tayeb i Jennifer Petzen expliquen que per a les dones musulmanes o «racialitzades» és difícil iniciar projectes que tinguin com a objectiu canviar estructures patriarcals dins les seves comunitats i que alhora rebutgin imaginaris victimitzadors i racialitzants.³⁰

Als EUA, Hill Collins explica que, a causa de l'estigmatització que les famílies negres han patit en presentar-se en contraposició a l'ideal de família nuclear blanca –i del fet que les xarxes de suport familiar i comunitari hagin estat llocs de resistència al racisme–, moltes dones negres es mostren reticents a analitzar en públic el rol de les seves famílies en la seva opressió. Per exemple, explica que molts negres consideren que el rol principal de la dona negra és el d'unir la comunitat i que, per tant, això ha de passar per davant del seu alliberament individual.³¹

Anissa Hélie, Homa Hoodfar i Nadjé S. Al-Ali documenten als països de majoria musulmana unes dificultats semblants per promoure una agenda feminista que rebutgi tant imaginariis colonialistes com narratives sexistes presents a les societats d'aquells països.³² Per treure'n l'entrellat, Al-Ali advoca per tenir en compte tant configuracions de poder macroestructurals derivades de processos com l'imperialisme, el neoliberalisme o la globalització, com expressions locals de patriarcat, i la influència de determinades interpretacions i pràctiques religioses i normes culturals en una societat concreta.³³ Dins de les societats occidentals, Hill Collins aposta per entendre la família, la comunitat religiosa i les organitzacions cíviques dels grups racialitzats com a llocs en què les ideologies dominants són simultàniament enfrontades i reproduïdes.

Les propostes d'Al-Ali i Hill Collins lliguen amb els suggeriments sobre com analitzar les situacions d'opressió que afecten dones de comunitats que practiquen matrimonis forçats. Per altra banda, les autores

30 EL-TAYEB, *European Others. Queering Ethnicity in Postnational Europe*. Minneapolis.

31 HILL COLLINS, *Black Feminist Thought. Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*.

32 HÉLIE i HOODFAR, *Sexuality in Muslim Contexts: Restrictions and Resistance*.

33 AL-ALI, *Secularism, Gender and the State in the Middle East: The Egyptian Women's Movement*.

de «Understanding Forced Marriage: Definitions and Realities» insten a fer un cop d'ull a l'impacte que les polítiques migratòries i el racisme estructural poden tenir en el dia a dia d'aquestes dones. Les autores, a més, posen el focus en com alguns perpetuadors de violència en l'àmbit de la parella o de matrimonis forçats utilitzen la política migratòria com una eina per exercir la seva dominació.³⁴

De fet, Kimberlé Crenshaw afirma que, als EUA, algunes dones migrades són vulnerables a la violència en l'àmbit de la parella perquè depenen dels seus marits per obtenir informació sobre el seu estatus legal o perquè són amenaçades amb la deportació. L'autora també esmenta els dubtes que moltes dones no blanques dels EUA experimenten a l'hora d'informar sobre violència masclista, perquè tenen por que la seva denúncia reforci estereotips negatius sobre la seva raça.³⁵ Gill i Anitha també recullen que moltes dones casades a la força al Regne Unit temen que demanar ajuda posi els seus familiars i parelles en mans d'un sistema judicial «racista».

Per completar aquestes observacions, Gill i Anitha insten a tenir en compte aquelles figures patriarcals dins les comunitats que busquen reforçar l'ordre social i que, per tant, de forma activa o passiva poden donar suport als matrimonis forçats. Per la seva banda, «Understanding Forced Marriage: Definitions and Realities» proposa analitzar les normes socials al voltant de la idea de divorci existents a les comunitats.

Tenir en compte les experiències de les dones migrades o «racialitzades» dins les societats europees també pot ser útil per qüestionar la noció d'agència que marca la diferència entre la dona blanca i la dona «racialitzada». En contraposició a aquest binarisme, que vincula l'agència a la pertinença a una raça o cultura determinada, Patricia R. Pessar i Sarah J. Mahler utilitzen el concepte de «posició social» per argumentar que la capacitat d'un individu per exercir diferents tipus i graus d'agència en realitat està condicionada per la seva posició en relació a jerarquies de poder interconnectades entre elles.³⁶

Seguint aquesta línia, Gill i Anitha insten a analitzar els factors socials que condicionen el consentiment d'una dona. Aquest enfocament obre la via per definir el matrimoni forçat d'una manera que no només inclogui el moment d'entrada a aquest matrimoni, sinó mentre aquest està en vigor i en cas que la dona es vulgui divorciar. Amb aquesta conceptualització, a més, les autores busquen establir que els matrimonis forçats no només poden succeir en comunitats determinades, sinó en totes aquelles en què les dones experimentin situacions de desigualtat que els impedeixi acabar amb una relació o, es pot afegir, que les portin a considerar començar-ne una.

34 GANGOLI, CHANTLER, HESTER i SINGLETON, «Understanding Forced Marriage: Definitions and Realities».

35 CRENSHAW, «Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color».

36 PESSAR i MAHLER, «Transnational Migration: Bringing Gender in».

Finalment, una de les teories a tenir en compte en l'anàlisi dels matrimonis forçats, i que s'ha utilitzat sovint per explicar situacions d'opressió que les dones tenen més possibilitats d'experimentar pel simple fet de ser-ho, és la Teoria del Sistema Sexe-Gènere.³⁷ La teoria estableix un vincle entre construccions socials del gènere i formes de parentiu en societats concretes.

Gayle Rubin explica que l'essència de molts sistemes de parentiu es basa en l'intercanvi de dones entre homes, essent les primeres considerades com un regal, i que aquest primer intercanvi és motivat pel tabú de l'incest –la prohibició de reproduir-se amb persones de la mateixa família. Partint d'aquesta premissa, Rubin defineix el gènere –que estableix els rols d'intercanviador/intercanviada–, l'heterosexualitat obligatòria –com una forma d'assegurar la reproducció del parentiu– i el control sobre la sexualitat de les dones –en ser l'objecte intercanviat– com les bases de l'organització sexual en moltes societats. Per a Rubin, aquesta teoria suggereix que l'opressió de la dona és el resultat de relacions específiques en contextos determinats.

L'article «Understanding Forced Marriage: Definitions and Realities» empra les teoritzacions sobre el concepte d'heterosexualitat obligatòria per analitzar com comunitats de tota mena utilitzen el matrimoni com una forma de controlar les dones heterosexuals.³⁸ Aquest fet fa que les autores arribin a plantejar si el concepte de matrimoni mateix no porta implícit algun tipus de coerció: «l'efecte hegemònic d'expectatives socioculturals és que les dones són educades per ser víctimes voluntàries del matrimoni i, per tant, el consentiment ja està limitat». A més a més, destaquen que l'heterosexualitat obligatòria també facilita el control de la sexualitat de persones del col·lectiu LGTBI. Un fet que, segons les autores, es manifesta en la pressió que reben aquestes persones per formar relacions o matrimonis heterosexuals.

Tal com apunta Hazel Carby, la Teoria del Sistema Sexe-Gènere, en oferir-nos una unitat, els sistemes de parentiu, que es pot estudiar empíricament, permet analitzar relacions de gènere no només dins d'una societat concreta, sinó entre societats. Així, planteja analitzar les transformacions que pateixen els sistemes sexe/gènere en situacions de colonització o migració a un altre país.³⁹

Com a exemples d'això, podem citar les observacions d'Anitha i Gill sobre com la voluntat de preservar la cultura pròpia a les societats d'acollida fa que algunes famílies decideixin imposar un matrimoni a les seves filles per, o bé acabar amb relacions amb companys que es consideren poc adequats, o bé per tallar d'arrel la influència de la cultura occidental. També asseguruen que, en estats amb polítiques migratòries restrictives, el matrimoni pot ser vist com una estratègia d'entrada al país.

37 RUBIN, «The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex».

38 GANGOLI, CHANTLER, HESTER i SINGLETON, «Understanding Forced Marriage: Definitions and Realities».

39 CARBY, «White Women Listen! Black Feminism and the Boundaries of Sisterhood».

En l'exercici d'explorar la interacció entre diversos sistemes sexe-gènere en contextes i llocs concrets, ens podem fixar en un element que, a l'hora d'analitzar els discursos sobre matrimonis forçats emesos des de diversos actors que conformen les societats occidentals, pot ser ben útil: l'assignació de rols diferents als homes i les dones.

A *Gender Trouble*, Judith Butler es feia ressò de les diferents teories al voltant de la relació entre homes i dones defensades per Simone de Beauvoir i Luce Irigaray. La primera defensava que les dones eren les «altres» en relació als homes, mentre que Irigaray considerava que, atenent al rol passiu que s'atorgava a les dones, «l'altre» de l'home era un «altre home». Tenint en compte que el sistema sexe/gènere dona un rol actiu a l'home, l'intercanviador, i un de passiu a la dona, la intercanviada, es pot plantejar la hipòtesi que, en societats on només hi ha un sol sistema sexe/gènere, la tesi de Beauvoir és factible. Tanmateix, quan diferents sistemes sexe/gènere controlats per homes interactuen, podem plantejar que l'opció d'Irigaray és també probable, perquè les relacions són establertes entre aquells que tenen l'habilitat potencial d'intercanviar objectes.

Aquestes relacions entre homes, i entre homes i dones, són analitzades per Revathi Krishnaswamy en el marc de les legislacions que l'Imperi britànic va aprovar a l'Índia durant el segle XIX. Krishnaswamy explica que les reformes presentades pel Govern britànic com una manera de millorar les condicions de vida de les dones índies —la intencionalitat de les quals Gayatri Spivak va resumir en «els homes blancs salven les dones marrons dels homes marrons»— servien, en realitat, perquè «els homes colonitzadors i colonitzats negociessin els desafiaments morals del període colonial».⁴⁰

Exemple d'això és el debat entorn del matrimoni infantil on, segons Krishnaswamy, les dones índies eren utilitzades pels colonitzadors per demostrar la inferioritat de la masculinitat índia, mentre que, per als homes indis, la dona era vista com un instrument per reforçar la seva masculinitat. Krishnaswamy explica que, en aquest context, l'emancipació de la dona sovint es deixava de banda quan el debat es plantejava en temes de poder econòmic i polític.

En el cas dels matrimonis forçats, Anitha i Gill expliquen que, quan la pràctica es planteja com un problema cultural —i no de drets de les dones— les institucions del Regne Unit tendeixen a visibilitzar líders masculins com a representants de determinades comunitats. Aquesta situació, expliquen Anitha i Gill, ha situat el debat no en termes sobre el benestar de les dones, sinó al voltant de si cal o no respectar pràctiques que es consideren inherents a la cultura d'aquestes comunitats. Un debat que, tal com recorden, torna a considerar les cultures no occidentals com a incapaces de canviar.⁴¹

40 KRISHNASWAMY, «The Economy of Colonial Desire», p. 92 i p. 310-311

41 GILL i ANITHA, «Introduction. Framing Forced Marriage as a form of Violence Against Women».

Les autores, a més, expliquen que tant els mitjans de comunicació com les polítiques públiques del Regne Unit tendeixen a reproduir un discurs que lloa el rol d'Occident en la protecció d'unes dones «racialitzades» i construïdes com a dòcils, i en la necessitat de protegir-les dels «seus homes». Un fet que no s'ajusta a la realitat, si es té en compte que organitzacions fundades per dones «racialitzades» no només combaten aquesta pràctica, sinó que han estat consultades per crear polítiques públiques que aborden la qüestió. A més, les autores expliquen que la cobertura d'aquests casos tendeix a representar els testimonis de dones que escapen un matrimoni forçat com a un fet que fa que abandonin la seva cultura patriarcal i s'integrin a l'occidental, percebuda com a lliure de relacions d'opressió.

En conclusió, la centralitat de la noció de parentiu en la teoria del sistema sexe/gènere posa el matrimoni –fonamental en moltes articulacions del parentiu– i la manera com és fomentat i construït per diferents comunitats al centre del debat. Aquest fet té el potencial de, en primer lloc, neutralitzar els discursos essencialistes que perceben la violència contra les dones com a quelcom intrínsec d'algunes cultures, en permetre determinar fins a quin punt la cultura, les interpretacions religioses o les normes socials contribueixen a perpetuar els matrimonis forçats. En segon lloc, facilita descobrir noves condicions –com el rol dels discursos racistes– que faciliten la perpetuació d'aquests matrimonis. I, en tercer lloc, ofereix una oportunitat de descobrir casos de matrimonis forçats en comunitats on no s'havia contemplat la seva existència.

La teoria també té el potencial d'entendre alguns discursos sobre la pràctica. En assignar rols a les persones que formen els sistemes sexe/gènere, obre una nova via per estudiar qui parla sobre matrimonis forçats i les seves motivacions, especialment en un context en què existeixen diferents nocions de parentiu.

2.2. Polítiques de gènere

A l'hora d'articular polítiques de gènere, així com d'analitzar el paper que les associacions de dones realitzen en una societat concreta per combatre la discriminació que pateixen, podem utilitzar com a referència la Teoria sobre la Xarxa de la Institucionalització del Gènere de Caren Levy.⁴² Levy va elaborar aquesta teoria pensant en com fer del gènere un element central en les polítiques de desenvolupament realitzades per entitats, ONG o institucions públiques i internacionals. Tanmateix, es tracta d'una metodologia que pot ser molt útil tant a l'hora de realitzar un diagnòstic sobre l'estat d'un problema concret que necessiti una perspectiva de gènere, com a l'hora de definir les polítiques per combatre'l.

42 LEVY, «Institutionalisation of Gender Through Participatory Practice».

Levy sosté que, perquè les polítiques de gènere siguin efectives, aquest factor ha de ser tingut en compte en tretze elements que representen un «lloc de poder».⁴³ Cada element és, per a l'autora, una part d'una xarxa dividida en quatre esferes:

A l'esfera de la ciutadania, Levy hi ubica les experiències que homes i dones tenen sobre determinats comportaments de gènere i la interpretació que fan de la seva realitat quotidiana (element 1); així com l'acció d'entitats, des de grups d'interès, comunitats locals o sindicats en relació a aquestes qüestions (element 2) –aquí és on se situen els grups de dones; i l'acció d'institucions que representen la ciutadania, com els parlaments (element 3).

A l'esfera de la política, Levy hi situa el compromís polític d'un govern determinat o institució per fer front a la situació de desigualtat de gènere (element 4); les polítiques que crea per materialitzar aquest compromís (element 5); i els recursos que hi destina (element 6).

A l'esfera organitzacional hi ha ubicats el repartiment de responsabilitats per fer que les polítiques impulsades siguin efectives (element 7) –Levy recomana que el gènere sigui un element tingut en compte, en el cas d'un Estat, per tots els ministeris–; els instruments per implementar aquestes polítiques (element 8), així com la formació necessària perquè els treballadors de cada una de les parts implicades –siguin institucionals com del tercer sector– puguin desenvolupar les polítiques de gènere (element 9).

L'esfera del lliurament comprèn l'aplicació de metodologies (element 10) concretes per desenvolupar els plans i programes destinats a eliminar desigualtats de gènere (element 11), així com la realització de recerca (element 12) que pugui derivar en o alimentar una teoria (element 13) que serveixi per abordar la qüestió.

En el cas de l'abordament dels matrimonis forçats, adoptar una visió en xarxa tindria dos avantatges principals. En primer lloc, es reforçaria la idea que les polítiques de gènere se sostenen mitjançant un entramat d'actors d'àmbits diversos i que, per tant, la coordinació entre les parts ha de ser fluïda. A més, tenir una visió global d'un fet ajuda a veure quins elements presenten més facilitats per introduir polítiques de gènere i, a partir d'aquests punts, crear accions (rutes) que permetin accedir a altres elements de la xarxa que presenten més dificultats. En segon lloc, la teoria de Levy permet a cada actor situar-se en una part de la xarxa. Això facilita observar quins són tant els recursos com les limitacions que cada actor té per desenvolupar polítiques de gènere dins de la seva esfera d'influència.

43 Ibídem, p. 255.

3

REGNE UNIT

3.1. Context i marc legal

La Forced Marriage Unit (FMU) es va fundar el 2005 com a organisme pertanyent tant a la Home Office, institució que s'ocupa dels afers interns del Regne Unit, com a la Foreign & Commonwealth Office, institució que s'ocupa dels afers externs. La seva funció inclou liderar les polítiques del Govern en matèria de matrimonis forçats. Dins del Regne Unit, ofereix suport a supervivents o potencials víctimes, mentre que a l'exterior actua per via consular oferint suport a persones amb nacionalitat britànica o doble nacionalitat. La FMU té, a més, una línia telefònica d'ajuda.⁴⁴

Molt abans de la instauració de la FMU, diferents associacions de dones, com Southall Black Sisters o Karma Nirvana, ja realitzaven una important tasca de sensibilització i atenció a supervivents de matrimonis forçats.⁴⁵

Segons dades de la Home Office i la Foreign & Commonwealth Office, la FMU va atendre, el 2016, 1.428 casos de possibles matrimonis forçats. D'ells, 371 (26%) van afectar menors d'edat, mentre que en 497 (34%) les supervivents

44 H.M. GOVERNMENT, «Forced Marriage Unit Statistics 2016».

45 THE SCOTTISH GOVERNMENT, «Responding to Forced Marriage. Multy-agency Practice Guidelines».

tenien entre 18 i 25 anys. Tanmateix, es van registrar casos que inclouen persones en edat de jubilació. En el 80% dels casos, les dones eren les víctimes. De les persones que van donar informació sobre la seva orientació sexual, un 2% pertanyia al col·lectiu LGTBI. Finalment, en el 10% de casos la víctima era una persona amb dificultats per a l'aprenentatge.

En el 89% dels casos, el «potencial» matrimoni forçat tenia un element que transcendia les fronteres del Regne Unit, ja fos perquè el matrimoni tenia lloc fora del país o bé perquè la persona amb qui la supervivent s'havia de casar no hi residia. Això fa que la FMU utilitzi el concepte de *focus country* per designar el país relacionat amb el matrimoni forçat. El 2016, el 43% dels casos tenien com a *focus country* el Pakistan, seguit de Bangladesh (8%) i l'Índia (6%). Tanmateix, la FMU afirma que, des del 2005, ha atès casos vinculats amb 90 països, pertanyents a l'Àsia, l'Àfrica, el Pròxim Orient, Europa i Amèrica del Nord. El 2016, en van ser 69.

El 80% de notificacions a la FMU les van realitzar o bé professionals de diverses agències o bé terceres persones, com ara ONG o companys, amics i familiars de les supervivents. Per a la FMU, el fet que el nombre de notificacions fetes per les víctimes mateixes sigui baix reflecteix com n'és d'amagada la realitat dels matrimonis forçats, i que les víctimes poden tenir por de represàlies familiars si expliquen la seva situació.⁴⁶

En relació al marc legal del Regne Unit, aquest compta amb la Forced Marriage (Civil Protection) Act.⁴⁷ Sota aquesta llei, entre altres mesures, els jutjats poden emetre ordres de protecció per evitar que una persona sigui casada a la força, o bé per protegir algú que ja ho ha estat. Segons Gill i Anitha, el fet que la legislació se centri en la protecció de la víctima i en la prevenció del matrimoni forçat, i no pas en el càstig a qui obliga a una tercera persona a casar-se, facilita, entre altres avantatges, que la supervivent tingui més possibilitats de reconciliar-se amb la família.⁴⁸ Entre el novembre del 2008 –quan la llei va entrar en vigor– i el setembre del 2014, es van concedir 785 ordres de protecció.⁴⁹

Des del 2014, i sota la secció 120/121 de l'Anti-Social Behaviour, Crime and Policing Act 2014, forçar algú a casar-se pot comportar una pena màxima de set anys de presó. La criminalització del matrimoni forçat és una qüestió controvertida, però. Per una banda, associacions de dones que lluiten contra els matrimonis forçats, com ara Karma Nirvana o la Iranian and Kurdish Women's Rights Organisation, hi van donar suport en considerar que la criminalització era una forma de demostrar la seriositat del problema, a més d'una oportunitat per ampliar les eines a l'abast de les supervivents. Per l'altra banda, Gill alertava que els procediments

46 H.M. GOVERNMENT, «Forced Marriage Unit Statistics 2016».

47 PARLIAMENT OF THE UNITED KINGDOM, Forced Marriage (Civil Protection) Act 2007.

48 GILL I ANITHA, *Forced Marriage. Introducing a Social Justice and Human Rights Perspective*.

49 GILL, «Criminalising Forced Marriage Has Not Helped Its Victims».

per la via penal necessiten una gran quantitat de proves, i que casos que es resolguessin de forma no satisfactòria per a la supervivent podien tenir conseqüències negatives per a ella, com el seu descrèdit davant la família i la comunitat, un fet que podia comportar el seu aïllament o conduir a una situació d'abusos. Durant l'any posterior a la mesura, només es va produir una condemna per matrimoni forçat.

Aquesta última dada va motivar un article molt dur de Gill al mitjà *The Conversation* el 2015, on criticava el desplegament de recursos destinats a la prevenció de matrimonis forçats i a l'assistència de les seves supervivents. Segons Gill, a causa del no desplegament dels recursos, les associacions de dones eren les que realitzaven la major part de la tasca de suport a les supervivents. A aquesta situació, explicava, se li suma el fet que les supervivents de matrimonis forçats tenien més probabilitat de demanar ajuda a les entitats que oferien assistència a dones de minories ètniques que no pas a agències del govern. Citant un informe de les Nacions Unides en matèria de violència contra les dones i nenes dirigit al Govern britànic, afirmava que moltes de les associacions de dones no tenen un finançament adequat.

Per altra banda, assegurava que les retallades en el pressupost destinat a oferir assessorament legal a les persones que no el poden pagar havia limitat la capacitat de moltes supervivents de demanar ajuda per aquesta via. Finalment, Gill enumerava altres mancances, com la falta de cases d'acollida i la poca formació dels professionals que atenen dones «racialitzades» en situació de violència.⁵⁰

3.2. Protocols d'atenció

En el cas del Regne Unit, s'ha analitzat el protocol «Multy-agency practice guidelines: Handling cases of Forced Marriage» publicat pel Govern britànic el 2014. Es tracta d'un document que, si bé només s'aplica a Anglaterra i Gal·les, desplega un seguit de recursos a nivell estatal. A banda de recomanacions per a professionals sanitaris o docents, gran part del document, d'un centenar de pàgines, s'ocupa de l'abordament de casos de matrimonis forçats que poden traspasar fronteres —s'ofereix un directori de contactes a les ambaixades i oficines a l'Índia, Pakistan i Bangladesh—, així com d'explicar el paper de la FMU i de les diferents ordres de protecció que es poden demanar en aquests casos. Destaca, també, un especial èmfasi en el tractament dels casos de matrimonis forçats entre adults que no poden donar el seu consentiment.

Les diverses associacions, que atenen els casos sobre el terreny, apareixen com a entitats a les quals recórrer. Es detalla informació sobre cada una d'aquestes organitzacions, quin servei ofereixen i els telèfons

⁵⁰ Ibidem.

i llocs web de contacte. Tot i el paper de les entitats com a referents, a la guia s'especifica que el document també pot ser d'interès per als professionals de les mateixes associacions esmentades.

També s'hi inclouen serveis com el Gatwick i el Heathrow Travel Care, serveis situats als aeroports de Gatwick i Heathrow, respectivament, que segueixen les joves des que surten de l'aeroport fins que arriben a la seva destinació, a més d'oferir consell per atendre víctimes de matrimonis forçats un cop arriben als aeroports.

A diferència dels protocols català i escocès, el protocol del Regne Unit contempla el matrimoni forçat com una forma de violència domèstica i, en cas que la víctima sigui menor, també d'abús de menors. Tanmateix, la guia apunta que ser dona o pertànyer al col·lectiu LGTBI és un factor de risc. La guia destaca en diverses ocasions que el matrimoni forçat implica sovint creuar fronteres, ja sigui per portar algú al Regne Unit o perquè una ciutadana del Regne Unit vagi a l'estranger per casar-se, i explica que molts casos de matrimonis forçats es detecten en comunitats originàries del Sud-Est asiàtic. Ho atribueix al temps que fa que aquestes comunitats estan establertes al Regne Unit, i recorda que s'han documentat casos que inclouen països del Pròxim Orient, Europa, Àfrica i Amèrica del Nord.

El document conté definicions sobre conceptes com els crims basats en l'honor, i dedica un altre apartat a establir diferències entre matrimonis forçats i concertats. La guia està concebuda com un manual pràctic, amb indicacions clares sobre com s'ha d'actuar davant casos de sospita o un cop s'han detectat. En el cas dels professionals mèdics, per exemple, explica quines preguntes es poden fer per saber si una persona és a punt de ser casada a la força o ja ho ha estat, així com quina informació es pot fer pública i quina no. En el cas de professionals d'habitatge, s'explica com acollir supervivents o persones en risc, o com actuar en cas que la persona estigui en situació irregular i, per tant, no pugui accedir ni a una llar ni a recursos públics.

Per a tots els professionals, es donen directrius sobre quines són les dades rellevants per documentar un cas quan ni la policia ni els serveis socials poden fer-ho, o com s'han de fer les entrevistes a les supervivents. A més a més, conté nombrosos *key principles* [principis clau], destacats en quadres vermells, que inclouen dades a tenir en compte durant la pràctica professional diària. A la pàgina 16, per exemple, un *key principle* recorda: «La Forced Marriage Unit ofereix consell a qualsevol persona al Regne Unit, independentment de la seva nacionalitat». El document inclou tant exemples de bones i males pràctiques, així com estudis de casos concrets.

Els principals receptors de la guia són professionals docents, sanitaris, d'atenció a la infància, dels serveis d'atenció a adults, dels cossos de seguretat, d'autoritats locals que gestionen serveis d'habitatge i del Crown Prosecution Service, ens d'Anglaterra i Gal·les que processa els casos criminals investigats per la policia.

La guia conté enllaços als webs del Govern d'Escòcia i d'Irlanda del Nord, respectivament, per accedir a la informació sobre com s'aborden els matrimonis forçats a aquests països. Tanmateix, l'enllaç al web del govern d'Irlanda del Nord no condueix a cap apartat on es parli de la qüestió de forma específica.

3.3. Experiència i avaluació de les polítiques per combatre els matrimonis forçats

Es va realitzar una entrevista a una entitat sense ànim de lucre que treballa al districte londinenc de Camden. Ofereix atenció a les dones de la comunitat del sud-est asiàtic, en especial de Bangladesh. L'associació ofereix suport i consell tant a les dones com als seus familiars, en qüestions relacionades amb l'àmbit del treball, l'habitatge, la seguretat social o l'aprenentatge de l'anglès.

Segons dades del 2011, Camden té una població de 220.338 habitants. D'aquests, un 5,7% (12.503) pertanyen a la comunitat de Bangladesh.⁵¹ El 2016, Londres va ser l'àrea geogràfica des d'on es van notificar més casos sobre possibles matrimonis forçats (21%, 307 casos) a la FMU.⁵²

Entre el 2014 i el 2016, l'associació entrevistada va realitzar un projecte de prevenció i detecció de matrimonis forçats, en el marc d'un programa sobre violència masclista. El projecte es va finançar gràcies a l'aportació de Trust for London, una organització que, entre altres activitats, dona suport econòmic a programes realitzats per entitats socials de Londres.⁵³ El finançament tenia una durada de dos anys. Segons la cap d'operacions de l'entitat, es va intentar buscar més finançament un cop es va esgotar l'aportació de Trust For London, però no va ser possible aconseguir-ne. És per això que el projecte es va cancel·lar. Tanmateix, la persona entrevistada explica que els agradaria seguir tractant la qüestió més endavant.

En el marc del projecte, es va crear una xarxa de vuit punts de denúncia a nivell del barri, centres on les dones en un matrimoni forçat o en risc de patir-ne, així com aquelles que patien altres formes de violència masclista, podien informar de la seva situació. El centre també forma part de la xarxa. En el marc del projecte es va contractar una professional que s'ocupava d'atendre les dones que denunciaven la seva situació. La professional, a més, estava en contacte amb la Camden Safety Net, un servei del districte dedicat a l'atenció de supervivents de violència domèstica.⁵⁴ Actualment, en no disposar d'aquesta professional, els casos es deriven a organitzacions que tracten amb supervivents de violència en l'àmbit familiar. En cas que

51 LONDON BOROUGH OF CANDEM. «2011 Census Key Statistics & Quick Statistics. Summary for: London Borough of Candem».

52 H.M. GOVERNMENT, «Forced Marriage Unit Statistics 2016».

53 Per a més informació veure: <www.trustforlondon.org.uk>.

54 Per a més informació veure: <www.candem.gov.uk>.

la dona estigui en situació de perill, se li recomana que truqui al 999, el servei d'emergències del Regne Unit.

A banda de la xarxa, es va crear un grup d'acció específic sobre com adreçar la detecció i prevenció de matrimonis forçats a nivell de districte. El grup, format per entre sis i vuit persones, incloïa professionals de diversos àmbits, sobretot sanitari i educatiu. A banda del grup, la coordinadora del projecte realitzava activitats amb grups de dones de la comunitat i oferia formació sobre detecció i prevenció de matrimonis forçats a professionals de la salut i d'ensenyament. Les dones que formaven part dels grups hi entraven per diverses vies: ja sigui perquè sabien que a l'entitat hi havia una treballadora que assistia casos de violència masclista; perquè venien per via d'altres organitzacions; o bé, havien fet ús d'algun servei de l'entitat i se'ls hi havia proposat de participar als projectes.

El principal repte del programa va ser detectar dones que estiguessin en un matrimoni forçat. Als tallers de dones, la majoria de casos tractats tenien a veure amb violència masclista en l'àmbit de la parella, si bé se'n van descobrir alguns de matrimonis forçats: «A vegades les dones reflexionaven sobre la seva vida i deien 'Sí, vaig ser forçada a casar-me, però això va passar fa vint anys». A banda d'aquestes confessions en els grups, la persona entrevistada explica que, quan les dones que atenen en els diferents serveis agafen confiança a la persona que les atén, hi ha més possibilitats que, si és el cas, expliquin que han estat obligades a casar-se.

És per això que la prioritat del centre és, per una banda, treballar de forma preventiva amb noies adolescents. I, per l'altra, oferir assistència a les dones que volen abandonar un matrimoni forçat o una situació abusiva: «En molts casos, quan la dona ja ha estat forçada a casar-se és massa tard. Poden tenir fills, i les dinàmiques comunitàries també hi influeixen. Si la dona té fills i no treballa, com deixa la relació? Hi ha molta pressió de les seves famílies i de la família del marit, perquè el divorci és un tabú. Aquesta persona pot avergonyir la seva família, ha de tenir molta valentia i molt suport per sortir de tot això».

Paral·lelament a la realització del programa, es va desenvolupar un pla pilot per oferir un servei de *one stop shop*. Es tracta de reunir, en un sol recinte i de forma periòdica, professionals de diverses àrees –atenció a la violència contra les dones, policial, habitatge, sanitat– que proporcionen una atenció integral i al moment, en funció de les necessitats i demandes de les persones que sol·liciten el servei. A banda de donar una resposta immediata, les *one stop shops* es poden ubicar a qualsevol recinte per evitar que se les identifiqui com a demandants d'ajuda per un cas de matrimoni forçat.

Una de les inquietuds experimentades durant la realització del projecte va ser la por a estigmatitzar les comunitats que hi participaven. La persona entrevistada explica que moltes ja pateixen una estigmatització prèvia, reforçada en part per les polítiques de prevenció de la radicalització terrorista del govern britànic.

Segons la seva experiència, per tal d'evitar l'estigmatització és molt important que persones de les comunitats a qui es dirigeixen les polítiques de matrimonis forçats hi participin com a referents. Assegura que la composició demogràfica de la ciutat de Londres ho facilita, perquè no només hi ha un teixit associatiu ben establert amb dones no blanques com a referents, sinó que també hi ha moltes més probabilitats de trobar persones de minories a agències del govern que poden intervenir en la prevenció de matrimonis forçats i en l'assistència a les supervivents. També considera que les campanyes de prevenció a les escoles són una bona oportunitat per combatre l'estigmatització: «no cal que et dirigeixis a un grup concret, pots parlar de matrimonis forçats en termes generals».

4

ESCÒCIA

4.1. Context i marc legal

Des del 28 de novembre del 2011 està en vigor a Escòcia la Forced Marriage etc. (Protection and Jurisdiction) (Scotland) Act 2011.⁵⁵ Es tracta d'una llei que, igual que la vigent a Anglaterra i Gal·les, ofereix l'oportunitat de demanar ordres de protecció per a aquelles persones en risc de patir un matrimoni forçat o que ja l'han patit. Des de la seva entrada en vigor fins al 2016, s'han registrat dotze ordres de protecció.⁵⁶ Des del 30 de setembre del 2014, forçar algú a casar-se constitueix un crim, un fet recollit a la secció 122 de l'Anti-Social Behaviour, Crime and Policing Act 2014, vàlida per a Escòcia, Anglaterra i Gal·les.⁵⁷

A inicis del 2017, el Govern escocès va publicar l'informe «Understanding Forced Marriage in Scotland», per conèixer l'estat de la qüestió a Escòcia i analitzar l'impacte de les polítiques públiques i els instruments legals en la prevenció, detecció i atenció de casos.⁵⁸ L'informe, realitzat per investigadores de diverses

55 THE SCOTTISH PARLIAMENT, Forced Marriage etc. (Protection and Jurisdiction) (Scotland) Act 2011.

56 CHANTLER, BAKER, MCKENZIE, MCCARRY i MIRZA, «Understanding Forced Marriage in Scotland».

57 PARLIAMENT OF THE UNITED KINGDOM, Anti-Social Behaviour, Crime and Policing Act 2014.

58 CHANTLER, BAKER, MCKENZIE, MCCARRY i MIRZA, «Understanding Forced Marriage in Scotland».

universitats escoceses, va comptar amb la participació d'associacions en defensa dels drets de les dones: Hemat Gryffe Women's Aid, Shakti Women's Aid –ambdues dedicades al suport de dones «racialitzades»– i Scottish Women's Aid. Aquestes entitats, juntament amb Saheliya i Roshni, són identificades per l'informe com a organitzacions que realitzen campanyes de sensibilització en la qüestió de matrimonis forçats, ofereixen assistència a les supervivents i formen professionals de diversos àmbits.

Segons l'informe, entre el 2011 i el 2014 es van registrar 191 matrimonis forçats a Escòcia, estimació obtinguda a partir de les dades facilitades per les 293 entitats enquestades –escoles, organitzacions que lluiten contra la violència domèstica, organitzacions que agrupen a minories ètniques i altres entitats– que van notificar el número de casos dels quals tenien coneixement. Moltes de les víctimes tenien ascendència sud-asiàtica. En els casos en què es va registrar l'edat de les supervivents, la majoria tenien entre 18 i 25 anys. Els casos que incloïen menors de 18 anys representaven un quart del total, mentre que els casos de menors de 16 anys casades a la força –els 16 anys constitueixen la majoria d'edat legal a Escòcia– suposaven un de cada deu. Per la seva banda, la britànica FMU⁵⁹ va atendre 28 casos de matrimonis forçats a Escòcia durant el 2016.⁶⁰

4.2. Protocols d'atenció

Arran de l'entrada en vigor de la llei del 2011, el Govern escocès va publicar dues guies, la «Forced Marriage. Statutory Guidance» i la «Responding to Forced Marriage. Multy-agency Practice Guidelines». La primera estableix recomanacions per als alts comandaments de les diverses administracions públiques que poden oferir assistència tant a supervivents de matrimonis forçats com a persones en risc de patir-ne un. Ambdues guies es van actualitzar el 2014, arran de la criminalització de l'acció de forçar algú a casar-se.

La guia del 2011 és una adaptació a la realitat i competències del Govern escocès d'una versió del 2009 del document del Govern britànic «Multy-agency practice guidelines: Handling cases of Forced Marriage». Per tot això, el document, de 142 pàgines, explicita que afers relacionats amb la nacionalitat o afers migratoris són competència del Govern del Regne Unit. Així mateix, també recorda que a Escòcia, a diferència

59 En aquest capítol es descriuen casos de coordinació no només entre organitzacions i institucions escoceses, sinó també entre autoritats estatals i escoceses. Pel que fa específicament a la FMU, l'informe «Understanding Forced Marriage in Scotland» esmenta breument que alguns professionals de les administracions escoceses van derivar casos a aquesta unitat estatal. Als protocols escocesos, la FMU apareix com a unitat a recórrer, sobretot, davant la sospita que una víctima hagi abandonat territori escocès, tant per anar a altres territoris del Regne Unit com, sobretot, per viatjar a altres països. El present estudi recull, a l'apartat 4.3, l'experiència de la FMU amb la Forced Marriage Network escocesa.

60 H.M. GOVERNMENT, «Forced Marriage Unit Statistics 2016».

d'altres llocs del Regne Unit, la majoria d'edat és de 16 anys, fet que pot exposar les persones entre els 16 i 18 anys a més desatenció, en haver-hi divergències de criteris entre els serveis d'Escòcia i els de la resta de l'Estat.

La guia és molt similar a la britànica, tant pel que fa a continguts com pel seu estil clar i enfocat a la pràctica diària. A més a més de *key practices*, inclou *safety alerts* [alertes de seguretat], punts que remarquen pràctiques referents a la preservació de la seguretat de les potencials víctimes. Per exemple, «Una dona pot no voler ser atesa per un professional de la seva comunitat» o, en parlar amb una víctima de matrimoni forçat, «Ofereix un espai privat on ningú més us pugui escoltar».⁶¹

Tot i que la guia explica que tant el Regne Unit com Escòcia reconeixen el matrimoni forçat com una forma de violència domèstica i, en casos en què hi ha menors afectats, d'abús contra la infància, el document escocès posa més èmfasi en definir, més enllà de conceptes clau com matrimoni forçat o matrimoni concertat, els conceptes violència contra les dones, violència de gènere i violència domèstica. És més, la guia estableix que el Govern escocès considera els matrimonis forçats una forma de violència contra les dones. Amb tot, deixa ben clar que els homes també poden ser víctimes de matrimonis forçats –però és menys probable i les conseqüències són també diferents– i recomana aplicar la majoria de directrius de la guia en el cas dels homes.

De fet, en el llistat de serveis i associacions a les quals recórrer en cas d'ajuda, s'hi inclouen dos serveis dirigits exclusivament a homes, Men in Mind, amb seu a Edimburg i que atén homes no blancs, i Men's Advice Line, una línia d'atenció telefònica per a homes que experimenten violència domèstica. En el protocol del Regne Unit, en canvi, no s'ofereix al directori cap servei explícit per a homes, si bé recull entitats que atenen tant homes com dones.

La diferència més rellevant de l'actualització del 2014 envers la del 2011 és que al capítol sobre marc legal s'hi ha afegit dos apartats que tracten, respectivament, sobre l'Anti-Social Behaviour Crime and Policing Act del 2014 i de com la legislació del 2014 i la del 2011 es complementen. També hi ha diferències en algunes definicions, com per exemple la de violència de gènere. En el cas del protocol del 2014, la definició és més àmplia, en incloure el col·lectiu LGTBI.⁶²

61 THE SCOTTISH GOVERNMENT, «Responding to Forced Marriage. Multy-agency Practice Guidelines», p.35.

62 THE SCOTTISH GOVERNMENT, «Multy-agency Practice Guidelines: Preventing and Responding of Forced Marriage».

4.3. Experiència i avaluació de les polítiques per combatre els matrimonis forçats

La Forced Marriage Network (FMN) és una xarxa que agrupa agències governamentals, forces policials, serveis socials i entitats del tercer sector amb l'objectiu, per una banda, de compartir bones pràctiques i, per l'altra, de contribuir a desenvolupar serveis tant de prevenció com d'assistència a supervivents de matrimonis forçats. La primera trobada de la FMN es va realitzar l'1 de juny del 2008 i, segons fonts del Govern escocès, encara està activa a dia d'avui, reunint-se cada tres mesos.

A continuació s'analitzen les actes de les nou primeres trobades, que van tenir lloc entre el juny del 2008 i el setembre del 2010, en ser les que hi ha publicades al portal del Govern escocès. Es van celebrar, alternativament a Edimburg i Glasgow, dues trobades el 2008, quatre el 2009 i tres el 2010.⁶³

Segons les últimes dades aparegudes al web del govern escocès, a la xarxa hi participen un total de 28 associacions, agrupades en les següents categories:

a) Associacions de professionals:

- Association of Chief Police Officers in Scotland: Associació de Caps de Policia d'Escòcia. Actualment: Police Scotland.
- Association of the Directors of Social Work: Associació de Directors de Treball Social. Actualment: Social Work Scotland.
- Family Law Association: Associació que agrupa advocats de dret familiar.
- The Law Society of Scotland: Associació escocesa d'avocats.

b) Ens governamentals:

- General Register Office for Scotland: Departament del Govern escocès que recopila dades estadístiques sobre la ciutadania escocesa. Actualment: National Register Scotland.
- NHS Greater Glasgow and Clyde: Branca del servei nacional de salut del Regne Unit.

c) Ens locals:

- City of Edinburgh Council: Ajuntament d'Edimburg.
- Convention of Scottish Local Authorities: Associació que representa els ens locals escocesos.
- Dundee City Council: Ajuntament de Dundee.
- Glasgow City Council: Ajuntament de Glasgow.

63 Trobareu més informació de la Forced Marriage Network, així com les actes de les primeres reunions a: <www.gov.scot>.

- Glasgow Violence Against Women Partnership: Ens format per diferents serveis municipals que té com a finalitat l'abordament de la violència envers les dones a Glasgow.
- West Lothian Council: Un dels 32 consells en què es divideix Escòcia.

d) Entitats:

- British Red Cross Refugee Unit: Unitat de la Creu Roja que dona suport als refugiats que busquen asil.
- Citizens Advice Scotland: Organització benèfica que dona suport als ciutadans escocesos en qüestions tan diverses com la protecció dels drets del consumidor, habitatge, treball o ajuts.
- Council of British Pakistanis (Scotland): Delegació escocesa del Consell de pakistanesos britànics.
- Scottish Refugee Council: Entitat que dona suport a sol·licitants d'asil a Escòcia.
- Victim Support Scotland: Organització que dona suport tant a víctimes de crims com a testimonis.

e) Entitats que promouen els drets de les dones:

- Amina- the Muslim Women's Resource Centre: Centre de recursos per a dones musulmanes, amb seu central a Glasgow i amb oficines a Edimburg i Dundee.
- Hemat Gryffe Women's Aid: Associació que ofereix suport a dones de comunitats minoritàries.
- Rape Crisis Glasgow: Centre que ofereix assistència a supervivents d'abusos sexuals a Glasgow i rodalies.
- Saheliya: Ofereix serveis d'atenció a la salut mental a dones i nenes de diverses comunitats, així com a dones i nenes refugiades o migrades.
- Scottish Women's Aid: Organització que ofereix assistència a dones, infants i joves que han patit violència masclista. També realitza campanyes de prevenció.
- Shakti Women's Aid: Organització que ofereix assistència a dones, infants i joves de minories que han patit violència masclista.
- Women and Children First: Entitat del Regne Unit que se centra, principalment, en la millora de la salut de les mares, els nadons i els infants, sobretot en països en vies de desenvolupament.
- Women's Support Project: Associació escocesa que treballa en la prevenció de violència contra les dones.

f) Altres:

- Greater Glasgow Training Consortia: Empresa que ofereix formació.
- Nasra Bibi Consultancy: Ofereix assessorament a entitats del tercer sector o institucions públiques, en àmbits com la violència envers les dones o la multiculturalitat.
- Salma Siddique: Docent a la Napier University d'Edimburg.

Com es pot observar, les entitats que tenen com a finalitat la promoció dels drets de les dones són les més nombroses, vuit. D'elles, sis van participar regularment a les trobades: Scottish Women's Aid ho va fer en vuit ocasions, Hemat Gryffe Women's Aid i Saheliya en sis, Shakti's Women's Aid en cinc, Amina en quatre i Rape Crisis Glasgow en una. No s'han pogut determinar les raons per les quals ni Women and Children First ni Women's Support Project hi van participar, inclosa la possibilitat que durant el període analitzat encara no formessin part de la xarxa.

A les actes s'ha detectat la participació d'altres entitats i organitzacions no presents a la llista facilitada pel Govern escocès. La majoria són organismes del Govern mateix, com el seu equip per a la prevenció de la violència contra les dones, que era qui coordinava i dirigia les trobades.

Els temes més discutits a les reunions giren al voltant de quatre grans àrees: recursos legals per combatre els matrimonis forçats, recopilació de dades estadístiques, provisió de serveis a dones que no tenen accés a recursos públics i campanyes de prevenció i sensibilització.

En l'àmbit dels recursos legals per combatre els matrimonis forçats, la majoria d'accions recollides a les actes se centren en determinar o no la necessitat d'una llei escocesa que abordi la qüestió. Aquest debat s'emmarca en el fet que, un any abans, el Regne Unit havia aprovat la Forced Marriage (Civil Protection) Act.⁶⁴ En el cas escocès, la primera acta explica que, en ser les legislacions del Regne Unit i Escòcia diferents en molts aspectes, el Govern escocès considera necessari estudiar com es pot assegurar que la ciutadania escocesa tingui garantits els mateixos drets i protecció que la resta de ciutadans del Regne Unit.

És per això que el Govern escocès decideix iniciar un procés de consulta a diferents entitats, organismes i institucions, sobre la qüestió. En les següents actes es reflecteixen els preparatius d'aquest procés. Destaca, per exemple, el fet que es demana als integrants de la FMN que identifiquin grups a qui consultar, així com que valorin la possibilitat d'organitzar activitats per demanar als seus integrants l'opinió sobre la qüestió, i s'informa als assistents que el Govern els donarà suport econòmic.

A l'acta 3 hi consten els resultats d'un d'aquests actes. L'organització Saheliya va recollir les opinions d'un grup de nenes d'entre onze i quinze anys, que van explicar que la policia seria l'última instància a la qual anirien a demanar ajuda, per por a què les separessin de les seves famílies.

Paral·lelament, les actes reflecteixen un seguiment dels efectes de la llei al Regne Unit, arran, sobretot, d'un informe del Govern sobre el primer any d'implementació que ha arribat a mans de membres de la xarxa. En general, es fa una valoració positiva de les ordres de protecció, assegurant que són força eficients, i que els jutges són cada cop més conscients de les diferents eines de les que disposen per prevenir els matrimo-

64 PARLIAMENT OF THE UNITED KINGDOM, Forced Marriage (Civil Protection) Act 2007.

nis forçats. Tanmateix, es manifesta que s'ha de millorar en àmbits com l'accés a la justícia o la formació dels membres de les organitzacions que participen en aquest àmbit, especialment de les autoritats locals (acta 6).

A partir de l'acta 7 ja es parla de la redacció de la llei escocesa. Durant aquest procés es mantenen contactes amb la FMU i la Home Office per informar-los, per una banda, dels avenços en el redactat de la llei escocesa i, per l'altra, per avaluar la implementació de la legislació al Regne Unit. Es confirma l'efectivitat de les ordres de protecció –s'ofereix la possibilitat de compartir casos d'estudi– i s'observa que cal formar els treballadors de les autoritats locals. També s'indica que els membres de la FMN formaran part del desenvolupament de la llei, sobretot en l'apartat de recollida de dades estadístiques.

Ja des de l'inici, la xarxa esdevé una oportunitat perquè els membres comparteixin dades. Una de les accions més rellevants és la de l'organització Hemat Gryffe, que realitza una enquesta telefònica. Segons s'explica a l'acta 3, es demana als enquestats si han patit un matrimoni forçat o coneixen algú que n'hagi pogut patir un. També es pregunta sobre l'edat i el sexe de la persona, així com qui ha perpetrat el matrimoni forçat en cas de produir-se i si els enquestats opinen que s'hauria d'introduir una llei sobre la qüestió. Els resultats preliminars mostren que les persones que responen l'enquesta solen ser dones, d'entre 15 i 24 anys. A l'acta 6 es recull el compromís d'enviar els resultats de l'enquesta a la resta de membres de la xarxa, així com al Govern escocès.

En aquest sentit, resulta rellevant que al document «Multi-agency Practice Guidelines: Preventing and Responding to Forced Marriage» dins l'apartat sobre prevalença de matrimonis forçats s'utilitzin com a dades de referència el nombre de casos atesos per Shakti Women's Aid (25) i Hemat Gryffe Women's Aid (13) el 2013, mentre que s'especifiqui que no hi ha dades fiables pel que fa al nombre d'homes que en són víctimes.

Una altra de les qüestions més recurrents a les reunions de la FMN és com oferir assistència a aquelles companyes o mullers de residents al Regne Unit que pateixen violència en l'àmbit de la parella i que, en molts casos, no tenen garantit l'accés a ajudes públiques. Es valora la possibilitat d'oferir informació sobre la qüestió als nouvinguts. Tanmateix, a partir de la quarta acta, la FMN està pendent de l'evolució d'un pla pilot [*Sojourner pilot*] impulsat per la Home Office, que té com a objectiu tractar la qüestió.

Finalment, es dedica part de les reunions a planificar accions de sensibilització i formació. S'identifiquen grups d'especial interès, com membres d'institucions acadèmiques o estudiants de centres educatius. En aquest últim cas, els dubtes giren al voltant de com es pot tractar aquest tema a les aules, i se suggereix que el currículum de l'assignatura de *Personal and Social Education* pot ser-ne una via d'entrada (acta 2). Es comenta, també, que una de les vies per aconseguir superar l'oposició de pares i mares que s'ha detectat en anteriors experiències és deixar ben clara la diferència entre un matrimoni forçat i un de concertat.

Un altre dels sectors identificats és el sanitari. A l'acta 3 es fa constar l'existència d'un procés per crear una guia sobre l'abordament de la violència masclista en l'àmbit de la sanitat. S'informa els assistents que els matrimonis forçats estaran inclosos dins de l'apartat «Pràctiques tradicionals perjudicials». Segons s'explica, gran part de la informació sobre matrimonis forçats està extreta de la guia del Regne Unit que es va elaborar sobre la matèria destinada a professionals sanitaris.

A l'acta 9 s'explica que als serveis sanitaris s'estan introduint consultes rutinàries per identificar casos de violència masclista. Segons s'informa, la pràctica està ben implementada als serveis vinculats a la maternitat. On més es detecten problemes és en l'àmbit de l'atenció a persones amb dificultats en l'aprenentatge.

Finalment, es debat sobre realitzar campanyes dirigides a comunitats específiques. Es té constància (acta 1) que Hemat Gryffe fa una presentació sobre matrimonis forçats a la Glasgow Central Mosque, i que un expert en islam treballarà amb el Govern escocès i les entitats locals per avaluar l'impacte de la violència masclista en l'àmbit de la parella en comunitats musulmanes (acta 7).

Les actes posen de manifest els dubtes en relació a com abordar la pràctica amb les comunitats religioses. En primer lloc, es diu que s'hauria d'ampliar el focus de les campanyes preventives a altres religions que no siguin la musulmana perquè, per exemple, s'ha identificat que l'Església catòlica havia decidit tractar la qüestió arran d'un repunt en les demandes d'anul·lació de matrimonis (acta 3).

En segon lloc, tot i que s'explica que moltes comunitats justifiquen els matrimonis forçats mitjançant una mala interpretació dels textos religiosos, moltes de les causes de matrimonis forçats, com ara proporcionar cura a un fill o filla amb discapacitat o negar les identitats LGTBI, no estan vinculades amb la religió.

Es conclou (acta 6), que la informació ha de ser accessible a persones de tantes comunitats com sigui possible, amb la finalitat d'evitar discursos culturals essencialistes que desviïn l'atenció d'altres qüestions que poden causar els matrimonis forçats i que tenen a veure amb desigualtats socials. També es té en compte evitar homogeneïtzar comunitats senceres, i es reconeix el rol de les dones d'aquestes comunitats en la prevenció dels matrimonis forçats.

Finalment, existeixen dubtes sobre si la comunitat gitana ha de ser inclosa en la ronda de consultes per crear la legislació sobre matrimonis forçats. Després de consultar-ho amb representants del Govern escocès que tracten temes relacionats amb la diversitat racial i religiosa, arriben a la conclusió que, malgrat que els membres de la comunitat gitana es casen joves, entre els setze i disset anys, els matrimonis forçats no són un problema (acta 4).

Pel que fa a accions més recents, fonts del Govern escocès expliquen que a finals del 2017 part dels membres de la xarxa van participar en una jornada sobre bones pràctiques per oferir assistència a persones en risc de patir matrimonis forçats o que ja han estat forçades a casar-se. La xarxa també ha ofert formació

i ha seguit oferint assessorament al Govern escocès en matèria de legislació. En l'àmbit de la sensibilització, aprofitant la criminalització dels matrimonis forçats el 2014, el Govern escocès va iniciar una campanya a nivell nacional per donar a conèixer la nova llei, en la qual es repartien pòsters i tríptics en anglès, kurd, àrab, panjabi, suahili, turc i urdú.⁶⁵

Les fonts del Govern consultades asseguren que una de les majors dificultats trobades fins ara en l'àmbit de la xarxa és que la pràctica està tan amagada, que les persones que la pateixen no saben com han d'actuar. Per aquest motiu les campanyes de sensibilització són tan rellevants per assegurar que les respostes són efectives.

Arran de l'informe «Understanding Forced Marriage in Scotland», s'ha considerat rellevant incloure a l'anàlisi alguns dels aspectes que s'hi esmenten. La raó és que, en recollir les opinions de grups de dones que treballen amb casos de matrimonis forçats, pot aportar elements de reflexió significatius sobre com les iniciatives governamentals, així com les accions de la FMN mateixa, es traslladen al dia a dia de les organitzacions.

L'informe es basa en les entrevistes a vuit supervivents de matrimonis forçats, així com a professionals implicats en l'atenció de casos –polícies, treballadors socials, professionals de l'àmbit del dret, entitats que vetllen pels drets de les dones i altres entitats del tercer sector. A més, es va enviar una enquesta a 293 organitzacions, de les quals tan sols 109 la van respondre. La recerca es va realitzar a sis àrees d'Escòcia: Aberdeen, Dundee, East Renfrewshire, Edimburg, Glasgow i Highland.

L'informe conclou que tant els professionals com les supervivents es mostraven favorables a les mesures legals adoptades pel Govern escocès, però les supervivents no eren favorables a la criminalització dels matrimonis forçats. Es destaca que es necessita més suport terapèutic i que atengui a necessitats pràctiques per a les víctimes. El document també cita que cal més formació per a professionals, així com més sensibilització a nivell comunitari per facilitar que es notifiquin més casos.

Pel que fa a les creences al voltant dels matrimonis forçats, els i les professionals que treballaven amb supervivents de matrimonis forçats de forma habitual i directa eren més proclius a entendre el matrimoni forçat no com un esdeveniment puntual, sinó com un procés. És a dir, com una situació que va més enllà de l'acte de contraure matrimoni. També es considera un fenomen universal, que pot passar en qualsevol societat on el matrimoni existeix.

Al contrari del que s'expressava a les actes de la FMN, el document recull que hi ha hagut professionals que han treballat la qüestió dels matrimonis forçats dins la comunitat gitana, així com amb persones de religió cristiana i jueva. Alguns entrevistats explicaven que altres companys no es mostraven còmodes a l'hora de tractar casos de matrimonis forçats per por a ser titllats de racistes.

65 THE SCOTTISH GOVERNMENT, «Multi-agency Practice Guidelines: Preventing and Responding to Forced Marriage».

El treball entre entitats i institucions es va valorar positivament, però els professionals entrevistats van destacar que a vegades hi havia conflictes entre competències, problemes de comunicació entre els diferents actors, dubtes sobre quina agència o entitat havia de prendre la iniciativa en cada cas, així com que algunes agències no consideraven el matrimoni forçat com una prioritat. A nivell de planificació pública, el document explica que algunes polítiques s'havien desenvolupat en paral·lel a d'altres dirigides a abordar la violència per motius d'honor o la mutilació genital femenina.

A nivell d'entitats del tercer sector, es destaca que malgrat que les guies recomanen no utilitzar la mediació com a eina per resoldre un cas de matrimonis forçats, una organització la feia servir. Amb tot, les supervivents de matrimonis forçats entrevistades es mostraven molt satisfetes amb el suport rebut d'organitzacions del tercer sector i afirmaven que era el primer cop que rebien ajuda per la seva situació. Per a algunes d'elles, el contacte amb agències del tercer sector suposava la primera vegada que explicaven l'experiència d'haver patit un matrimoni forçat.

Tanmateix, les supervivents no valoraven tan positivament les experiències amb les administracions i preferien demanar ajuda a familiars i amics abans que a agències governamentals. Tot per raons de confidencialitat, pressió familiar, i desconeixement sobre si el que els succeïa era susceptible de ser atès per aquestes agències i, en cas de ser-ho, quina seria la resposta que rebrien.

El document mostra àmpliament el paper rellevant de les associacions contra la violència domèstica, entre elles, entitats de dones, en atendre casos de matrimonis forçats. El 92% dels 191 casos de matrimonis forçats entre el 2011 i 2014 els havien notificat aquestes entitats. A més, a nivell de treball en xarxa, el document té constància que les agències governamentals les valoren o bé com a entitat a qui recórrer en cas d'un matrimoni consumat o en risc de consumir-se, o bé com a entitats a les quals demanar assessorament. En les polítiques públiques estudiades, la col·laboració amb les entitats del tercer sector és assenyalada com una bona pràctica que millora l'atenció a les supervivents de matrimonis forçats. Aquest fet contrasta amb algunes de les declaracions de treballadors del tercer sector, que expliquen que no se senten valorats per la resta de professionals. És per tot això, que l'informe destaca que és necessari donar més suport a nivell governamental a les associacions de dones.

5

CATALUNYA

5.1. Context i marc legal

Segons dades del Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya, el 2016 els Mossos d'Esquadra van atendre catorze casos de matrimonis forçats. D'ells, en deu hi havia una menor afectada. Les regions policials que més casos van atendre, quatre respectivament, van ser les de Girona i la Regió Metropolitana de Barcelona, una dada que suposa més de la meitat del total de casos registrats a Catalunya.

La Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista reconeix els matrimonis forçats com una forma de violència en l'àmbit social o comunitari. Tanmateix, i segons Toledo et al. ni aquesta llei, ni la Llei dels drets i les oportunitats de la infància i l'adolescència, ni la Llei d'igualtat efectiva entre homes i dones preveuen «disposicions específiques respecte als matrimonis forçats».⁶⁶

A nivell espanyol, la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, no inclou els matrimonis forçats, en estar només centrada en la violència en l'àmbit de la parella. Tanmateix, el nou

66 TOLEDO, BODELÓN, TUR i MARTÍNEZ, «L'abordatge de les violències sexuals a Catalunya», p.156.

Codi Penal espanyol, modificat a partir de la Llei orgànica 1/2015, de 20 de març, tipifica els matrimonis forçats, per una banda, com una forma de coaccions, i, per l'altra, com una forma de tràfic d'éssers humans. L'Estat espanyol ha tipificat el matrimoni forçat com a forma de coacció en compliment del Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica; mentre que la tipificació del delict de matrimoni forçat com a forma de tràfic d'éssers humans és fruit dels compromisos amb la Directiva 2011/36/UE del Parlament Europeu i del Consell, de 5 d'abril del 2011, relativa a la prevenció i lluita contra el tràfic de persones i a la protecció de les víctimes.

5.2. Protocols d'atenció

Catalunya es caracteritza per tenir un protocol en l'àmbit policial que abasta tot el territori català, però només un, a nivell de la demarcació de Girona, que inclou actors no policials. A més d'aquests dos protocols, el Protocol Marc per a una intervenció coordinada contra la violència masclista inclou estàndards de servei per als matrimonis forçats. Entre els diferents punts destacats al Protocol Marc, els estàndards no recomanen la mediació de persones de les mateixes comunitats, i en canvi aconsellen la cooperació internacional amb les entitats i institucions dels països d'origen.

Des del 2009 existeix un «Procediment de prevenció i atenció policial dels matrimonis forçats» impulsat pel Departament d'Interior, i que cobreix tot Catalunya.⁶⁷ El protocol, d'onze pàgines, forma part del Programa de Seguretat contra la Violència Masclista que en aquell moment va impulsar el mateix Departament. Es tracta d'un protocol dirigit sobretot als professionals que integren els Mossos d'Esquadra, i està inspirat en pràctiques del Regne Unit. El document posa molt d'èmfasi en el treball en xarxa dels cossos policials amb institucions i organitzacions per tal d'abordar la qüestió.

Segons s'explica a l'apartat 4.3, l'objectiu del protocol és la visibilització i l'abordament dels matrimonis forçats per protegir les víctimes, reals o potencials, ja sigui des de la prevenció o quan la pràctica ja s'ha consumat. El document inclou definicions de matrimoni forçat, matrimoni prematur i matrimoni pactat.

També s'especifica que els matrimonis forçats són una pràctica estesa arreu del món, i es facilita informació sobre quines motivacions pot haver-hi rere aquestes pràctiques i quins són els seus riscos, així com s'expliquen conceptes relacionats amb aquesta pràctica, com l'honor. També quins són els factors que poden influir en la vulnerabilitat de la dona, com ara la manca de xarxa social a part de la família; el desconeixement dels seus drets i dels recursos socials i sanitaris del país; la invisibilització social i la falta de coneixement de

67 GENERALITAT DE CATALUNYA, «Procediment de prevenció i atenció policial dels matrimonis forçats».

la pràctica; la dependència econòmica en relació a la família; o possibles dificultats per parlar les llengües oficials de Catalunya.

El protocol parla del marc legal existent a Catalunya i a l'Estat espanyol en relació a la pràctica, i estableix un procediment d'actuació per als cossos policials catalans dividit en quatre fases:

- Fase 1 o d'informació, formació i prevenció.
- Fase 2 o de detecció.
- Fase 3 o d'atenció.
- Fase 4 o de recuperació.

Com a elements a destacar, en la primera fase es fa referència de forma explícita al treball conjunt a nivell comunitari. El protocol destaca com una de les accions pertinents a realitzar recórrer a persones, entitats o grups dels mateixos col·lectius dedicats a combatre els matrimonis forçats, amb la finalitat que les accions estiguin més legitimades i siguin més efectives. En la tercera fase, s'enumeren un seguit de bones pràctiques per als cossos policials en l'atenció a les víctimes.

Més enllà de l'àmbit policial, només la demarcació de Girona compta amb un protocol que integra diversos agents policials i no policials i que podria equiparar-se a les guies existents al Regne Unit i a Escòcia. Es tracta del «Protocol per a l'abordament dels matrimonis forçats», publicat el desembre del 2014.⁶⁸

El document és el doble de llarg que el protocol per als cossos policials, té 25 pàgines, però tot i així conté apartats molt similars. Així, es parla d'àmbit geogràfic de la pràctica dels matrimonis forçats –igual que en el protocol dels Mossos d'Esquadra, es diu que és d'abast mundial– i també s'inclouen definicions sobre conceptes relacionats amb la pràctica.

Seguint la legislació catalana, aquest protocol concep els matrimonis forçats com una manifestació de violència masclista en l'àmbit social o comunitari. El document està força enfocat al treball preventiu i comunitari, si bé explícita que, davant situacions de risc o de consumació, s'ha d'informar o bé a la policia o bé a les autoritats judicials.

La guia conté recomanacions d'actuació per a professionals de centres docents; dels serveis socials bàsics; dels serveis d'informació i atenció a les dones i de la Xarxa d'Intervenció Integral contra la Violència Masclista; d'atenció a la infància i l'adolescència en risc; de l'àmbit sanitari; dels cossos de seguretat; així com per a les associacions que treballen en la prevenció dels matrimonis forçats. Les recomanacions per a

68 GENERALITAT DE CATALUNYA, «Protocol per a l'abordament dels matrimonis forçats».

cada un dels col·lectius s'organitzen en base a, en primer lloc, què cal fer davant d'una situació de sospita de consumació o davant de situacions de risc i, en segon lloc, quines accions de formació o de sensibilització es poden fer des de cada un dels àmbits.

El protocol inclou un circuit d'intervenció i un llistat de contactes que inclou el Servei d'Atenció a les Dones en Situació de Violència, Emergències, Infància respon, Sanitat respon i la Secretaria per a la Immigració.

Recentment, s'ha publicat un informe encarregat pel Grup de Treball per a l'Abordatge de la Violència Sexual, pertanyent a la Comissió Nacional per a una Intervenció Coordinada contra la Violència Masclista de l'Institut Català de les Dones,⁶⁹ que inclou una anàlisi tant de la legislació com de l'atenció oferta per les institucions públiques en casos de matrimonis forçats.

Sobre aquesta última qüestió, l'informe conclou el següent:

- Més enllà d'iniciatives locals o específiques, no hi ha cap altra actuació a nivell general.
- L'accessibilitat als recursos de la xarxa està molt limitada. En els casos de matrimonis que inclouen menors d'edat, l'entrada a xarxes d'atenció de la violència masclista és complicada, mentre que, en els casos en què les supervivents són adultes, els matrimonis forçats no es reconeixen com a forma de violència masclista.
- Els matrimonis forçats s'aborden des del fet penal i la interculturalitat, i no des de la vulneració dels drets de les dones.
- El Departament d'Interior i la Secretaria per a la Immigració són qui lidera les accions.

A nivell de les violències sexuals en general, l'informe assegura que, en l'àmbit institucional, la seva prevenció i la detecció requereix una planificació que en aquest moment no troba lideratge.⁷⁰ L'informe recomana situar la prevenció com una prioritat política, a la qual es destinin objectius, metodologies, recursos, espai i pressupost. El document destaca que, a causa de l'organització actual de les administracions, les polítiques públiques es recolzen en les entitats socials del tercer sector, de dones o feministes, per executar la gran majoria d'accions preventives. En aquest sentit, les autores posen de manifest la necessitat d'oferir millor dotació econòmica a aquestes entitats.

69 La Comissió Nacional per a una intervenció coordinada contra la violència masclista té com a objectiu impulsar, fer el seguiment i avaluar les actuacions sobre violència masclista que duu a terme la Generalitat. També s'encarrega de fomentar la participació i la col·laboració del Govern amb les entitats i òrgans de la societat que treballen en aquest àmbit.

70 CREACIÓN POSITIVA, «Part 3. Diagnosi sobre el model d'abordatge de les violències sexuals a Catalunya».

En la part de prevenció, també recomanen involucrar més l'àmbit educatiu. El document també recull que els indicadors de sospita per detectar casos de violència sexual no funcionen en alguns casos, a causa de la diversitat de situacions que condicionen el dia a dia de les dones.

5.3. Experiències i avaluació de les polítiques per combatre els matrimonis forçats

Entitat 1

L'entitat 1 va començar treballant amb una xarxa de dones referents pertanyents a una comunitat concreta, que tenien com a tasca fer prevenció i donar suport a altres noies de la comunitat. Algunes de les referents eren supervivents de matrimonis forçats o havien patit altres tipus de violència. A mesura que el projecte avançava, tant les referents com les treballadores del projecte es van formar a través de tallers. Els tallers estaven impartits per una dona de la comunitat, experta en qüestions de gènere i immigració, i comptaven amb el suport d'una psicòloga, per tal de donar assistència a les referents i que poguessin superar les seqüeles fruit de les seves pròpies experiències de violència.

Actualment, el projecte consta d'una coordinadora que treballa amb les administracions públiques i que ofereix també suport escolar a les noies; s'ha incorporat una referent per a una altra comunitat, que a més realitza tasques administratives i de suport escolar, i una treballadora que ofereix reforç escolar.

L'associació treballa amb tres perfils de noies:

- La noia jove que es troba amb què la volen casar amb algú que ella no vol, i s'hi nega.
- La noia que ja l'han casada en contra de la seva voluntat i en vol sortir, perquè no ho accepta.
- La noia que ja se n'ha sortit i que fa de referent, però que tot i això continua necessitant suport perquè la seva història li ha deixat seqüeles.

L'entitat treballa a partir de dues vies d'intervenció. La primera és la intervenció directa, que es produeix quan es té coneixement que hi ha una noia en risc de ser casada a la força. En aquell moment, una referent contacta amb ella i li ofereix el suport de l'associació. Si la noia l'accepta, l'associació li oferirà suport emocional i es posarà en contacte amb diferents serveis socials per cobrir allò que necessiti: des d'un habitatge, fins a suport econòmic o per seguir estudiant. El treball de xoc es realitza sovint amb dones majors de vint anys, fins i tot quan ja s'han casat i es volen separar. En alguns casos, o bé les treballadores de l'entitat, o bé les referents les acullen als seus domicilis particulars durant l'inici del procés.

L'altra via d'actuació és la prevenció, que es realitza entre estudiants d'ESO. Es basa, principalment, en oferir classes de reforç escolar dos dies a la setmana, mentre que un dia a la setmana es realitzen altres tipus d'activitats. Les integrants de l'associació expliquen que la situació de matrimoni es comença a plantejar als entorns de les nenes quan aquestes tenen catorze o setze anys, de manera que, segons les treballadores, és important començar a fer prevenció abans d'aquesta edat. En aquest sentit, el paper de les referents és rellevant, en tant que poden ajudar les noies a identificar situacions de risc.

L'associació percep el reforç escolar com una estratègia no només d'apoderament de les noies, en dotar-les de més maduresa i formació, sinó també per apropar-se a les famílies. Asseguren que, amb els pares i mares de les noies, no es parla mai de matrimonis forçats, sinó de la importància que les nenes es formin més enllà de l'ESO, si pot ser. Segons expliquen les treballadores de l'associació, moltes de les noies ateses conceben la seva educació com una obligació, i que el seu objectiu és casar-se i tenir fills.

Si no realitzessin aquesta estratègia, les treballadores temen que cap noia s'aproparia a l'entitat. Tanmateix, recorden un cas en què van parlar directament amb una mare en relació a un viatge que, d'haver-se produït, hagués acabat en matrimoni. Segons expliquen, es va convèncer la mare demanant-li que donés una oportunitat a la nena perquè estudiés i que quan fos més gran ella pogués tenir capacitat d'elecció.

Una de les referents explica que manté contacte per telèfon mòbil amb les noies a qui fa el reforç escolar, i participa en activitats de lleure amb elles per establir-hi vincles de confiança. En aquest sentit, recorda que una de les noies, de catorze anys, li va explicar que durant un viatge un home de 38 anys li va demanar la mà. A causa de les pressions familiars, va acceptar la proposta, però després de parlar amb la referent i explicar-li que en realitat no volia casar-se, va parlar amb la seva mare i es va evitar el matrimoni. A banda de detectar possibles noies a través de les activitats que s'ofereixen, l'associació està en contacte amb serveis socials i escoles per trobar noies a qui els pot anar bé el servei. A més, tant les referents com les mateixes noies també porten altres noies. Les treballadores expliquen que, malgrat prevenir casos, el risc no desapareix: «Estem parlant d'un mínim de cinc anys. No és dir "me n'he sortit, ara tinc la meva feina, estic estudiant, tinc la meva vida, fins i tot tinc el meu nòvio i per això ja estic salvada". La pressió comunitària és tan bèstia, que en qualsevol moment hi pot tornar a caure».

A causa del caràcter llarg de les seves intervencions, una de les principals preocupacions és el finançament: «Hem tingut èpoques de tot. Hem tingut èpoques en què hem estat treballant perquè crèiem en un projecte i perquè volíem tirar-lo endavant, sense tenir recursos, i quan han vingut els recursos hem estat contractades, i quan no hem anat a l'atur. Aquests anys han estat molt durs».

A nivell pràctic, troben a faltar una major coordinació amb els serveis amb els que treballen perquè, expliquen, en moltes ocasions han d'explicar a les administracions públiques quina és la seva tasca i per a què

volen els recursos. Asseguren que tant aquest fet, com la recerca de recursos econòmics, els ocupa força temps.

Malgrat les dificultats, fan una valoració positiva del projecte. Des que s'han constituït, han atès una trentena de dones i han evitat tres compromisos de menors d'edat que haguessin acabat en matrimonis. Pel que fa al reforç escolar, expliquen que les noies aconsegueixen aprovar les assignatures i, en alguns casos, decideixen cursar estudis de Batxillerat.

Entitat 2

Per a la representant d'aquesta associació, creada amb l'objectiu de fomentar la integració social d'una comunitat concreta, un dels fets més importants en la prevenció de matrimonis forçats és sensibilitzar les famílies i fer mediació quan sorgeixen problemes relacionats, per exemple, amb les perspectives de matrimoni que els pares disposen en les filles i els fills. Explica que el desconeixement de la cultura occidental per part de les famílies provoca conflictes entre parelles o entre pares i mares i filles.

L'entitat treballa la prevenció de matrimonis forçats en sessions de grup o bé individuals, en cas que es tracti de situacions de risc. Tanmateix, es prefereix treballar en grup perquè es considera que la transmissió del missatge és més eficaç. Els casos de mediació es realitzen a la seu de l'associació, en ser un lloc neutral.

Arribar a les famílies no és fàcil ja que tenen recel a que les noies s'acostin a l'entitat. La persona entrevistada explica que les noies que s'interessen per l'entitat solen ser majors de catorze anys, o bé ja han patit violència. Tot i això, comenta que, davant d'un conflicte, familiars, veïns, amistats o fins i tot amants de les dones es posen en contacte amb l'associació, ja sigui des de Catalunya com del país d'origen, per demanar ajuda. Ara bé, un cop el cas es resol: «Les famílies parlen malament de l'associació, per poder estar dins de l'entorn. Resulta que en el fons estan molt agraïdes, però no ho volen reconèixer, ho volen oblidar, o no volen que la gent ho sàpiga».

Davant d'aquesta situació, l'entitat ha de seguir estratègies per assegurar que les noies i dones hi vagin, com ara organitzar activitats lúdiques, debats o tallers i generar espais on la prevenció sigui possible. De cara a la comunitat, l'associació ha moderat el seu llenguatge i, per exemple, a les xarxes socials transmet missatges positius com per exemple que una filla ben formada no és perillós ni per a la família, ni per a la cultura. A més, s'ha limitat la presència als mitjans de comunicació.

La representant de l'associació és molt crítica amb les institucions públiques: «Tu [a aquesta investigadora] faràs un informe, com ha de ser, i qui farà la feina [de detecció i prevenció]? [Les administracions] tenen uns investigadors fantàstics que treballen de forma magnífica, però els informes es guarden en un calaix».

També critica el reconeixement institucional que reben grups religiosos o culturals que, segons la seva opinió, discriminen les dones, que no són visibles en els actes que organitzen. «Quan els homes organitzen algun esdeveniment, hi va l'ajuntament, hi va la Generalitat, hi van polítics, per què hi van? Han de dir-los que no els poden fer un reconeixement si les seves dones no hi assisteixen. I si culturalment no poden estar visibles, no passa res, que vinguin tapades».

És per això que la representant demana major cooperació entre les associacions de dones i les administracions públiques, per tal d'assegurar la presència de dones als espais públics. Tal com succeïa amb l'entitat 1, un altre dels inconvenients detectats és la falta de recursos econòmics.

6

CONCLUSIONS

6.1. Conclusions generals

Marc legal

El Regne Unit i Escòcia han creat una legislació específica –així com una unitat, la FMU en el cas britànic–, per abordar la pràctica dels matrimonis forçats. En ser una unitat vinculada tant a la Home Office com a la Foreign and Commonwealth Office, la FMU té capacitat per actuar dins i fora del Regne Unit, un fet rellevant si es té en compte que la majoria de casos detectats involucren persones d'un país estranger. Les mesures civils, com les ordres de protecció, estan ben valorades tant per les dones que poden patir matrimonis forçats com pels professionals que les atenen o treballen per evitar aquesta pràctica. Pel que fa a la criminalització, s'observa que hi ha veus a favor –com determinats grups de dones– però d'altres en contra –entre elles, supervivents de matrimonis forçats.

A Catalunya, el matrimoni forçat està considerat per la llei com una forma més de violència masclista. Tenint en compte la teoria analitzada, això és positiu en tant que pot contribuir a desactivar els imaginaris que associen aquesta pràctica amb un fet intrínsec de les cultures de les comunitats on s'han detectat, perquè la situa dins un seguit de violències que pot patir qualsevol dona independentment de la seva raça, classe, cultura o religió. A més a més, pot facilitar la creació

de polítiques de prevenció i de lluita contra valors sexistes per part dels grups de dones migrades, refugia- des o «racialitzades» ja que s'emmarca en la lluita contra el masclisme de la comunitat de la que formen part i no contra la comunitat en si mateixa.

Tot i això, sembla que les accions per combatre la pràctica a Catalunya s'estan enfocant des d'un prisma que col·loca la multiculturalitat al centre i no pas la violència envers les dones. Aquest fet també s'ha detectat a Escòcia, on malgrat considerar els matrimonis forçats una forma de violència contra les dones, membres de la Forced Marriage Network els consideraven una «pràctica tradicional». Tot i no haver pogut obtenir més informació sobre les raons d'aquesta denominació, s'ha d'advertir que pot reforçar el binarisme entre la imatge d'un Occident que progressa, i que té els drets humans com a base fundacio- nal, i la d'altres cultures que representen tot el contrari. Les formes de violència envers les dones, que es perceben com a més comunes entre les dones blanques, i que porten segles perpetuant-se a Europa, no se solen qualificar com a «tradicionals».

A més, en una de les entrevistes a les associacions de dones a Catalunya, es va fer palesa la preocupació envers el fet que agents institucionals donessin suport a entitats culturals que no respecten els drets de les dones. Com s'ha vist en el marc teòric, en afers interculturals se sol donar veu a agents masculins i això pot anar en detriment de la situació de les dones.

A nivell espanyol, la tipificació dels matrimonis forçats al Codi Penal s'ha realitzat en compliment d'acords internacionals, un dels quals és el Conveni d'Istanbul, que l'Estat espanyol ha ratificat, a diferència del Regne Unit. Una altra diferència rellevant és qui recull les dades referents a casos atesos. En el cas del Regne Unit, es tracta de la FMU i, a Catalunya, el Departament d'Interior de la Generalitat. A Escòcia, en canvi, el Govern depèn de forma significativa de les dades aportades per entitats de dones.

Protocols

Els protocols existents al Regne Unit, Escòcia i Catalunya reflecteixen la diferència de tractaments que han rebut els matrimonis forçats al Regne Unit i a l'Estat espanyol. Així, les guies del Regne Unit i Escòcia mos- tren un enfocament que integra des d'una perspectiva local a una de transnacional. La FMU esdevé un punt de referència per unir els dos àmbits, ja sigui com a recurs al qual dirigir-se en cas de dubte, de necessitat, o bé quan el viatge d'una possible víctima és imminent o ja s'ha consumat. Cal destacar també el tractament de les guies en relació a casos de matrimonis forçats entre adults que no tenen capacitat per donar el seu consentiment, així com el fet que ambdues guies són clares, directes i detallades en relació a quines són les mesures a prendre pels professionals que poden atendre, en algun moment de l'exercici de la seva activitat professional, un possible cas de matrimoni forçat.

A falta tant de competències estatals com de polítiques de referència a nivell espanyol, Catalunya disposa d'un procediment a nivell nacional en l'àmbit policial i un de policial i no policial a nivell de la demarcació de Girona. Es tracta d'una demarcació que té unes característiques demogràfiques i associatives concretes que faciliten la creació de protocols d'aquest tipus, en haver realitzat una important tasca associativa i institucional a nivell de mutilació genital femenina, tal com han destacat fonts entrevistades per aquesta recerca. De fet, a Escòcia també s'observa que, en algunes ocasions, les polítiques d'atenció als matrimonis forçats s'han desenvolupat en paral·lel a les de prevenció de la mutilació genital femenina.

Un fet destacat del protocol d'actuació policial català és que té en compte possibles factors vinculats a la posició social de les potencials víctimes de matrimonis forçats, com per exemple la desconexió de les llengües oficials o la dependència econòmica envers la família, així com factors vinculats a la societat d'acollida en general, com la invisibilització de la problemàtica.

Tanmateix, el fet que els dos protocols considerin que el matrimoni concertat és una forma de matrimoni menys vàlida que la de matrimoni basat en l'ideal romàntic pot dificultar la transmissió del missatge que les polítiques de suport a dones «racialitzades» són per combatre el sexisme i no la cultura d'aquestes comunitats. Com s'ha analitzat, la necessitat de preservar la cultura pròpia d'ingerències de la cultura predominant contribueix a supeditar els drets de les dones, en tant que guardianes d'aquesta cultura, al bé de la comunitat i, fins i tot, és una causa de matrimoni forçat. Pel que fa al rol de les organitzacions de dones en aquests protocols, en el cas català s'insta a treballar en xarxa amb associacions de dones, que esdevenen un receptor més de la guia, i per tant el protocol inclou un apartat amb recomanacions per a elles. Mentre que en el cas britànic i escocès no només es beneficien de les directrius, sinó que hi són esmentades com a entitats de referència.

Associacions de dones i polítiques de prevenció, detecció i atenció

En els tres casos analitzats, el paper de les associacions de dones en la prevenció, detecció i atenció és molt important. Al Regne Unit i Escòcia, s'observa com certes associacions de dones, sobretot aquelles que porten més temps lluitant contra la pràctica, són reconegudes i visibilitzades. A Catalunya, en canvi, les associacions entrevistades no manifesten públicament que un dels seus objectius és combatre matrimonis forçats, sinó que tendeixen a utilitzar altres reclams –com activitats culturals o de reforç escolar– com a vies d'entrada per tractar la qüestió. Tant l'experiència al Regne Unit com a Catalunya mostra que les relacions de confiança establertes entre les dones de les associacions i les usuàries dels seus serveis poden facilitar compartir l'experiència que s'ha estat casada a la força.

A nivell d'actuacions realitzades per aquests grups de dones, a Escòcia i a Catalunya algunes entitats han recorregut a la mediació, que no està recomanada pels protocols. En les experiències dels tres països,

s'ha constatat que l'abordament dels matrimonis forçats se centra, per una banda, en les polítiques de sensibilització i prevenció i, per l'altra, en donar suport a supervivents perquè puguin abandonar la relació. En relació a la sensibilització, cal destacar que a Catalunya encara queda camí per recórrer en l'àmbit de l'ensenyament.

Un dels principals problemes comuns en les experiències analitzades als tres països és el finançament. En el cas del Regne Unit, això ha suposat oferir un servei durant dos anys en el marc d'un programa que ha rebut finançament d'una entitat, i en el cas d'una entitat a Catalunya, la falta de finançament ha afectat la situació laboral de les treballadores.

Pel que fa a la relació amb agents institucionals, a Escòcia i Catalunya, es posa de manifest una sèrie de dificultats de coordinació entre les parts. En un cas a Catalunya, aquesta falta de coordinació és motiu de desànim. L'experiència al Regne Unit mostra que, encara que hi hagi mecanismes que faciliten la coordinació, com les *one stop shops*, existeix certa dificultat perquè els casos de matrimonis forçats siguin notificats.

En el cas del Regne Unit i Escòcia, s'han trobat exemples dels efectes de determinats discursos socials en relació a la construcció de les comunitats no blanques. Així, a Escòcia s'han detectat casos de professionals reticents a tractar la qüestió per por de ser titllats de racistes, mentre que al Regne Unit l'estigmatització d'algunes comunitats dificulta la tasca desenvolupada pels grups de dones que combaten la pràctica.

A Catalunya, en una de les experiències observades, s'ha comprovat com les persones «racialitzades» són reticents a reconèixer, de cara a la seva comunitat, l'ajut de les associacions de dones en la resolució de conflictes. Tal com s'ha vist en el marc teòric, això pot ser degut tant als sistemes d'opressió existents dins les comunitats, com a la por de ser estigmatitzades si els conflictes són coneguts per la societat blanca. En aquest cas, s'ha de reiterar la importància de les solucions proposades per Al-Ali i Hill Collins de tractar la situació de les dones «racialitzades» com a una situació en la qual els mateixos llocs, des dels quals s'articulen discursos contra opressions racistes, poden suposar àmbits d'opressió en la dimensió de gènere. Això és a causa del paper d'«objecte intercanviat» per mantenir vincles comunitaris que els sistemes sexe/gènere atorguen a les dones.⁷¹

71 AL-ALI, «Sexual Violence in Iraq: Challenges for Transnational Feminist Politics»; i HILL COLLINS, *Black Feminist Thought. Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*.

6.2. Aplicabilitat de les experiències observades al Regne Unit i Escòcia a la realitat catalana

Seguint la teoria de la xarxa d'institucionalització del gènere, es pot fer el següent diagnòstic per Catalunya:

- En relació a l'esfera ciutadana, es demostra que un dels principals eixos d'actuació amb el qual treballen les associacions de dones és en campanyes de sensibilització que tenen com a objectiu modificar les creences que homes i dones tenen sobre certs comportaments de gènere. Com demostra l'informe sobre l'abordament de les violències sexuals a Catalunya, sembla que s'han de fer més actuacions d'aquest tipus a través de la xarxa educativa.⁷² Pel que fa a l'acció de les entitats, veiem com hi ha iniciatives destinades a combatre la pràctica dirigides per grups de dones, en les quals la seva motivació és fonamental perquè el projecte tiri endavant, ja que les dificultats materials i per desenvolupar la seva feina en un ambient hostil en què es troben són moltes. Dins l'àmbit de les institucions legislatives que representen la ciutadania, el Parlament català va aprovar una llei contra la violència masclista que inclou els matrimonis forçats.
- A l'esfera política, es pot considerar que l'aprovació de la llei respon a una voluntat política per combatre la pràctica. Tanmateix, sembla que no hi ha polítiques prou definides per fer-ho, i que les entitats, a qui sovint acaba recaient la tasca, tampoc tenen recursos per fer-hi front.
- A l'esfera organitzacional, l'informe sobre l'abordament de violències sexuals apunta que hi ha dubtes sobre qui ha de liderar les polítiques⁷³. Existeixen, però, instruments, com ara protocols o estàndards de servei, que parlen sobre com abordar la qüestió dels matrimonis forçats. En l'àmbit de la formació de professionals, no s'ha pogut saber exactament quins passos s'estan seguint a nivell institucional. Si bé se sap que les treballadores d'una de les entitats entrevistades van rebre formació.
- Pel que fa a l'esfera del lliurament, s'han detectat dos grups de recerca que, a nivell català, han abordat la qüestió dels matrimonis forçats, el contacte amb els quals ha contribuït a preparar aquesta recerca. Són el Grup de Recerca Antígona de la UAB i el Nora Project de la Fundació FICAT. Com s'ha vist al llarg del treball, existeix un marc teòric força sòlid per orientar les polítiques públiques i el suport als grups de dones. En relació a les metodologies emprades, les associacions de dones a Catalunya tenen una gran capacitat d'adaptar-se a tot tipus de situacions ja que poden treballar o bé atenent cas per cas, o bé en grups, fet que demostra la seva capacitat d'adaptació a cada situació.

72 CREACIÓN POSITIVA, «Part 3. Diagnosi sobre el model d'abordatge de les violències sexuals a Catalunya».

73 Ibidem.

A partir d'aquesta diagnosi, es pot explorar la implementació de les accions següents:

– Atenció a adults amb discapacitat intel·lectual i/o de la tercera edat

Al Regne Unit i a Escòcia, es contempla com a causa de matrimonis forçats el proveïment d'un suport de cura a una persona adulta amb discapacitat intel·lectual o que és major de 65 anys.

Malgrat que aquesta recerca no ha pogut determinar si hi ha hagut casos d'aquestes característiques a Catalunya, de cara a futures accions –redaccions de protocols, campanyes de sensibilització, actuacions coordinades entre diferents serveis...–, pot ser d'utilitat incorporar aquesta faceta, que serviria tant per al diagnòstic de casos com per a la seva prevenció i abordament. A més a més, l'associació de la realització d'un matrimoni forçat amb la finalitat de donar sortida a una necessitat bàsica, compartida amb la ciutadania catalana que no es percep com a practicant de matrimonis forçats, podria contribuir a desmuntar el relat que associa aquesta pràctica amb una característica essencial i definitiva de cultures determinades.

– Canvi de la definició de «matrimoni concertat»

Com s'ha observat a l'apartat 1.2. sobre definicions i aclariments, la definició de «matrimoni concertat» adoptada als protocols catalans reforça la concepció que tan sols la forma de visió de matrimoni majoritàriament practicada als països occidentals, la que es vincula a la noció d'amor romàntic, és vàlida.

Una de les raons per les quals membres de certes ètnies justifiquen els matrimonis forçats és preservar la cultura del país d'origen d'ingerències de la cultura hegemònica. En aquest sentit, es podria adoptar una definició de matrimoni concertat similar a la que adopten els protocols del Regne Unit i Escòcia: «Un matrimoni concertat és aquell en què les famílies dels dos contraents prenen la iniciativa de concertar el matrimoni, però en què la decisió en relació a si acceptar o no el matrimoni roman en cada un dels contraents».⁷⁴

L'adopció d'aquesta definició podria actuar com a reconeixement d'altres formes d'articular el matrimoni i d'entendre l'afectivitat en la societat catalana diferents a l'hegemònica i podria contribuir a disminuir el recul cap a la cultura dominant.

Tant el protocol escocès com el del Regne Unit expliquen que la línia entre els matrimonis concertats i els forçats pot ser molt fina. Com s'ha debatut al marc teòric, el matrimoni ha estat sovint una eina de control i regulació de la reproducció, sexualitat i posició social de les dones –així com de persones amb orientacions sexuals i de gènere no normatives. És per això que es recomana que qualsevol conversa sobre tipus de matrimoni s'acompanyi de marcs teòrics com el «sistema sexe/gènere» explicat a l'apartat 2.1.

74 THE SCOTTISH GOVERNMENT, «Responding to Forced Marriage. Multy-agency Practice Guidelines», p. 13.

Aquesta teoria, quan analitza els sistemes de parentesc i la perpetuació d'aquest a través dels matrimonis, dona informació sobre quins mecanismes limiten l'agència de les dones a l'hora d'iniciar, acabar o no voler ni iniciar ni acabar una relació concreta en contextos determinats.

– Creació d'una Forced Marriage Network

Aquesta iniciativa, en reunir diferents actors, té el potencial de millorar la coordinació entre ells, així com d'impulsar campanyes de sensibilització conjuntes o d'oferir formació. Tanmateix, tal com s'ha vist en l'informe encarregat pel Govern escocès,⁷⁵ la xarxa no garanteix per sí sola l'eliminació de tots els problemes que pateixen les associacions de dones en el seu dia a dia, incloent una coordinació fluida amb els agents institucionals.

En el cas de Catalunya, existeix la Comissió Nacional per a una Intervenció Coordinada contra la Violència Masclista. Caldria valorar si aquest és l'òrgan del qual ha de dependre. En tot cas, una xarxa per a la prevenció de matrimonis forçats hauria d'incloure representants de l'Institut Català de les Dones i hauria d'estar en contacte amb la Comissió, informant periòdicament de les seves reunions i tenint-ne un representant a les reunions.

En el cas que fos l'Institut Català de les Dones o la Comissió Nacional qui liderés la xarxa, reforçaria la imatge que els matrimonis forçats són una forma de violència masclista i que existeix un referent en aquesta qüestió. Aquests dos aspectes han estat identificats per Creación Positiva com un dels principals inconvenients en l'abordament dels matrimonis forçats a Catalunya.⁷⁶

A nivell institucional, la xarxa hauria de comptar amb representants de la Secretaria per a la Immigració i del Departament d'Interior, així com dels Departaments de Salut i Ensenyament. Seguint la línia de la FMN, hi hauria d'haver representants d'ens locals, associacions de dones, professionals de l'àmbit de la recerca, així com altres integrants de serveis de l'administració pública que poden trobar-se amb casos de matrimonis forçats en el seu dia a dia laboral.

Les reunions podrien tenir la mateixa periodicitat que la FMN escocesa, i celebrar-se alternativament a Barcelona i a Girona –les demarcacions més actives pel que fa a la lluita contra els matrimonis forçats i les que registren més casos. No obstant això, es podria estudiar la possibilitat de celebrar les reunions a Lleida i a Tarragona, així com a altres poblacions catalanes, amb la finalitat de contribuir a la cohesió territorial en l'abordament de la qüestió. Les actes de les reunions, seguint l'exemple escocès, haurien de ser públiques i per tant accessibles via web.

75 CHANTLER, BAKER, MCKENZIE, MCCARRY i MIRZA, «Understanding Forced Marriage in Scotland».

76 CREACIÓN POSITIVA, «Part 3. Diagnosi sobre el model d'abordatge de les violències sexuals a Catalunya».

– Establiment de punts de notificació

L'entitat entrevistada al Regne Unit no només formava part d'una xarxa de punts de notificació de casos de matrimonis forçats, sinó que el seu rol de punt d'informació s'anunciava com a tal. A Catalunya, seria problemàtic que aquesta funció l'assumissin les entitats de dones que treballen amb casos de matrimonis forçats perquè, tal com s'ha vist, part de l'efectivitat de les seves accions passa per no explicar que una de les seves finalitats és la prevenció de matrimonis forçats.

A nivell institucional, el Departament d'Interior és qui recull les dades sobre matrimonis forçats. Més concretament els Mossos d'Esquadra realitzen un rol clau en la recol·lecció de les dades. Tanmateix la policia no té perquè ser la primera institució a la qual recorrin les dones en situació d'abús.

Davant d'aquesta situació, es podria estudiar la possibilitat de constituir punts de notificació als serveis d'atenció a la immigració, la dona, la joventut o la sexualitat adolescent. Tal com mostra l'experiència del Regne Unit, l'existència de punts de notificació no implica que aflorin més casos. En el cas de Catalunya, és necessari establir com han d'actuar aquests serveis un cop es fa la notificació. També caldria el replantejament en la recol·lecció de dades sobre casos de matrimonis forçats, tal com estableix la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista. En aquest sentit, es necessitaria un sistema de comunicació fluid amb el Departament d'Interior.

– Finançament de les associacions de dones

Un dels principals obstacles detectats al Regne Unit i a Catalunya de les entitats de dones que treballen en matrimonis forçats són les dificultats per obtenir fonts estables de finançament que els permetin desenvolupar els seus projectes a llarg termini. Aquesta recerca no pot establir quins són els millors mecanismes per garantir aquest finançament. Tanmateix, una opció seria incloure en les convocatòries de subvencions fetes per diferents institucions públiques la possibilitat de presentar projectes que abordessin l'atenció i prevenció de matrimonis forçats. Per altra banda, recollint les crítiques d'una de les representants d'entitats de dones de Catalunya, es podrien realitzar convocatòries de subvencions a entitats culturals on es posés èmfasi en el compliment de la Llei 17/2015, d'igualtat efectiva de dones i homes: «Fomentar que en les manifestacions culturals de qualsevol mena no es reproduïxin estereotips ni prejudicis sexistes, i promoure la creació i la divulgació d'obres que presentin innovacions formals favorables a la superació de l'androcen-trisme i del sexisme, al coneixement de la diversitat ètnica, cultural i funcional dels diferents col·lectius de dones, i a la visualització de les diferents orientacions sexuals o identitàries de les dones».⁷⁷

77 PARLAMENT DE CATALUNYA, Llei Orgànica 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes.

– Instal·lació de *one stop shops*

Es tracta d'una mesura per donar una resposta ràpida i coordinada a una situació de risc. El seu principal inconvenient és que, tal com s'ha comprovat a l'experiència del Regne Unit, es necessita que les supervivents, les potencials víctimes o els professionals notifiquin els casos. A més, en reunir diversos actors sota un mateix sostre i que per tant hauran de treballar plegats per solucionar una situació que apareix en un moment determinat, es necessita un treball previ de manera que cada actor tingui clar quin és el seu rol.

– Organització de campanyes de sensibilització

Escòcia va realitzar una campanya de prevenció de matrimonis forçats a nivell estatal. A l'experiència del Regne Unit, es va destacar que l'estigmatització de certs ciutadans d'ascendències concretes dificulta un debat públic sobre la qüestió.

En el cas català, encara no existeix una resposta institucional coordinada a la problemàtica dels matrimonis forçats. Les experiències recollides a Catalunya demostren certes reticències per part de les persones «racialitzades» a tractar la qüestió obertament. I, en l'última dècada, han aparegut en moltes poblacions catalanes discursos xenòfobs a nivell local català. Per tot això, aquesta recerca no considera gaire efectiu, ara per ara, la creació de campanyes de sensibilització a nivell nacional. Cal recordar que la FMN no va impulsar una campanya d'aquestes característiques fins al cap de temps d'haver-se constituït, i al cap d'encara molt més temps que les diferents associacions de dones visibilitzessin la qüestió.

La Llei 5/2008, del dret de les dones a eradicar la violència masclista recull els matrimonis forçats com una forma de violència masclista en l'àmbit comunitari. És per això que es podria plantejar incloure els matrimonis forçats com una de les violències a visibilitzar durant els actes i campanyes que se celebren el 25 de novembre, el Dia internacional per a l'eliminació de la violència envers les dones. A fi d'evitar estigmatitzar comunitats es recomana, per una banda, emmarcar aquestes violències en les conseqüències que històricament ha tingut el matrimoni sobre les dones, i per l'altra consultar prèviament les entitats de dones, sobretot migrades i «racialitzades», sobre la millor manera de realitzar una campanya així.

En cas de valorar la possibilitat de realitzar una campanya de sensibilització específica a nivell nacional, es recomanaria tenir ja establert un protocol d'actuació a nivell català i, sobretot, haver consensuat la campanya amb les entitats que treballen la qüestió sobre el terreny. A nivell general, és important recordar que la Llei d'igualtat efectiva de dones i homes recorda que una de les obligacions de les institucions públiques és: «Donar suport als grups i entitats que treballen pel foment de la igualtat de dones i homes, i garantir-ne la participació en el disseny, l'elaboració, el desenvolupament i l'avaluació de les polítiques d'igualtat de gènere».

Les representants d'entitats de dones entrevistades a Catalunya han destacat que l'educació és una via de prevenció de matrimonis forçats. Aquesta no és només una via per sensibilitzar sobre el problema, sinó que la continuació dels estudis serveix per evitar o endarrerir un matrimoni. Tanmateix, els centres educatius, a nivell general, encara no estan prou implicats en la detecció de situacions de risc.⁷⁸

El marc legal català facilita la creació de polítiques preventives de matrimonis forçats en els centres educatius. Per exemple, la Llei d'igualtat efectiva de dones i homes estableix: «Les administracions locals han d'aplicar mesures específiques per tal que els joves menors de setze anys assisteixin quotidianament als centres educatius, amb una atenció especial a les adolescents amb risc d'abandonament».

L'apartat sobre coeducació d'aquesta mateixa llei estableix: «L'Administració educativa, per a fer efectiu el principi de coeducació i foment de la igualtat efectiva de dones i homes que estableixen els articles 2.1.m i 43.1.d de la Llei 12/2009, del 10 juliol, d'educació, ha d'incorporar la coeducació a tots els nivells i modalitats del sistema educatiu i l'ha d'introduir en la programació educativa i els currículums de tots els nivells, a l'efecte d'afavorir el desenvolupament de les persones al marge dels estereotips i rols en funció del sexe, garantir una orientació acadèmica i professional lliure de biaixos sexistes i androcèntrics i evitar tota discriminació associada al sexe. Així mateix, ha de promoure la investigació en matèria de coeducació i vetllar per incloure-la en els currículums, els llibres de text i els materials educatius».

Com s'ha esmentat, la legislació catalana reconeix els matrimonis forçats com a forma de violència masclista, de manera que, en molts casos, n'hi hauria prou en incorporar la sensibilització sobre aquesta pràctica dins les accions per fomentar la igualtat ja existent en l'àmbit educatiu.

Per altra banda, la llei d'igualtat també inclou la necessitat d'incloure l'àmbit del lleure en moltes accions coeducatives. Tal com mostra una experiència a Catalunya, el lleure és un àmbit que pot reforçar els vincles entre les adolescents i nenes i figures referents, de manera que se suggereix explorar accions en aquest àmbit.

Cal recordar que el marc legal català facilita l'abordament, prevenció i detecció de casos de matrimonis forçats. Per una banda, és molt fàcil integrar els matrimonis forçats com a forma de violència masclista, fet que permet la creació d'una narrativa que desactiva assumpcions essencialistes sobre determinades cultures. Per l'altra, insta a totes les institucions públiques a incorporar la perspectiva de gènere a les seves actuacions, cosa que pot influir en moltes de les circumstàncies del dia a dia que limiten el consentiment d'una dona a casar-se. I, el que és rellevant per la recerca que ens ocupa, insta les institucions a comptar amb l'opinió de les entitats que lluiten per la igualtat entre homes i dones en el disseny i implementació de les polítiques que duguin a terme.

78 CREACIÓN POSITIVA, «Part 3. Diagnosi sobre el model d'abordatge de les violències sexuals a Catalunya».

– Redacció d'un protocol a nivell català

Finalment, una de les accions que podria emprendre una hipotètica xarxa de prevenció de matrimonis forçats és la redacció d'un protocol per a la prevenció de matrimonis forçats i d'abordament de casos ja consumats o en risc de consumació. Això podria contribuir a solucionar un dels problemes identificats, tant per l'informe de Creación Positiva, com per les experiències recollides a Catalunya, com és la limitació d'accés, per part d'associacions de dones, víctimes i supervivents, als recursos que ofereixen les administracions públiques.

Al Regne Unit es registren molts casos de matrimonis forçats en persones d'ascendència sud-asiàtica i moltes de les accions del protocol «Multi-agency Practice Guidelines: Handling cases of Forced Marriage», sobretot les que s'articulen fora de les fronteres del país, estan pensades específicament per a persones d'aquesta ascendència. A Catalunya, en canvi, les experiències recollides tracten casos de persones d'ascendències més diverses.

Tanmateix, la clau per a la definició d'un protocol a nivell del Regne Unit, i també a Escòcia, no rau tant en el fet que aquesta pràctica sigui detectada majoritàriament en persones d'una ascendència concreta –la FMU, igual que els protocols catalans, explica que és una pràctica estesa arreu del món– sinó en què s'han consensuat uns procediments, metodologies i circuits que abasten des d'institucions públiques fins a entitats del tercer sector.

Això inclou un enfocament que té en compte tant la necessitat de la víctima o la supervivent en diferents situacions, com els dubtes que professionals de totes les disciplines poden tenir en el moment d'atendre-les. És per això que es recomana que el protocol català segueixi una aproximació semblant i que, com el protocol escocès, inclogui apartats de «pràctiques clau» i «alertes de seguretat» que resolguin qüestions vinculades amb l'atenció diària de matrimonis forçats.

REFERÈNCIES

AL-ALI, Nadjé S. *Secularism, Gender and the State in the Middle East: The Egyptian Women's Movement*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

– «Sexual Violence in Iraq: Challenges for Transnational Feminist Politics». A *European Journal of Women's Studies*, p. 1-18, 2016.

ANITHA, Sundari i GILL, Aisha K (ed.). *Forced Marriage. Introducing a social Justice and Human Rights Perspective*. Londres i Nova York: Zed Books, 2011.

BHAMBRA, Gurinder K. «Postcolonial Europe, or Understanding Europe in Times of the Postcolonial». A *Sage Handbook of European Studies*. Londres: Sage, 2009. p. 69–85.

BRACKE, Sarah. «From “Saving Women” to “Saving Gays”: Rescue Narratives and their Discontinuities». A *European Journal of Women's Studies*, vol. 19, núm. 2, p. 237-252, 2012.

BUTLER, Judith. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Nova York: Routledge, 2007.

CARBY, Hazel. «White Women Listen! Black Feminism and the Boundaries of Sisterhood». A MIRZA, Hedi Safia (ed.). *Black British Feminism: A Reader*. Londres i Nova York: Routledge, 1997.

CHANTLER, Khatidja, BAKER, Victoria, MACKENZIE, Mhairi, MCCARRY, Melanie i MIRZA, Nughmana. «Understanding Forced Marriage in Scotland» [en línia]. Edimburg: The Scottish Government, 2017. Disponible a: <www.gov.scot>.

CREACIÓ POSITIVA. «Part 3. Diagnosi sobre el model d'abordatge de les violències sexuals a Catalunya» [en línia]. A *L'abordatge de les violències sexuals a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Institut Català de les Dones, 2016. Disponible a: <<http://dones.gencat.cat>>.

CRENSHAW, Kimberlé. «Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color». A *Stanford Law Review*, núm. 43 (6), p. 1241–1299, 1991.

EL-TAYEB, Fatima. *European Others. Queering Ethnicity in Postnational Europe*. Minneapolis i Londres: University of Minnesota, 2011.

GANGOLI, Geetanjali, CHANTLER, Khatidja, HESTER, Marianne i SINGLETON, Ann. «1. Understanding Forced Marriage: Definitions and Realities». A GILL, Aisha K. i SUNDARI, Anitha (ed.). *Forced Marriage. Introducing a Social Justice and Human Rights Perspective*. Londres i Nova York: Zed Books, 2011.

GENERALITAT DE CATALUNYA. «Procediment de prevenció i atenció policial dels matrimonis forçats» [en línia]. A Programa de Seguretat contra la Violència Masclista. Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, 3 de juny de 2009. Disponible a: <<http://www.icag.cat>>.

– «Protocol per a l'abordatge dels matrimonis forçats» [en línia]. Institut Català de les Dones, 15 de desembre de 2014. Disponible a: <<http://dones.gencat.cat>>.

– «Dades sobre violència masclista - 2016» [en línia]. Departament d'Interior, 2016. Disponible a: <<http://interior.gencat.cat>>.

GILL, Aisha K. «Criminalising Forced Marriage Has Not Helped Its Victims» [en línia]. A *The Conversation*, de 17 de juny de 2015. Disponible a: <<http://theconversation.com>>.

- GILL, Aisha K. i ANITHA, Sundari. «The Illusion of Protection? An Analysis of Forced Marriage Legislation and Policy in the UK». *A Journal of Social Welfare & Family Law*, vol. 31, núm. 3, p. 257-269, 2009.
- GILL, Aisha K. i VAN ENGELAND, Anicée. «Criminalization or 'Multiculturalism Without Culture'? Comparing British and French Approaches to Tackling Forced Marriage». *A Journal of Social Welfare & Family Law*, vol. 36, núm. 3, p. 241-259, 2014.
- HALL, Stuart. «Europe's Other Self». *A Marxism Today*, núm. 18, p. 18-19, 1991.
- HÉLIE, Anissa i HOODFAR, Homa. *Sexuality in Muslim Contexts: Restrictions and Resistance*. Londres i Nova York: Zed Books, 2012.
- HEMMINGS, Clare. *Why Stories Matter: The Political Grammar of Feminist Theory*. Durham i Londres: Duke, 2011.
- HILL COLLINS, Patricia. *Black Feminist Thought. Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. Londres i Nova York: Routledge, 2000.
- H.M. GOVERNMENT. «Multy-agency Practice Guidelines: Handling Cases of Forced Marriage» [en línia]. Londres, juny de 2009. Disponible a: <www.newcastle.gov.uk>.
- «Forced Marriage Unit Statistics 2016» [en línia]. 2016. Disponible a: <<https://www.gov.uk>>.
- KRISHNASWAMY, Revathi. «The Economy of Colonial Desire». A ADAMS, Rachel i SAVRAN, David (ed.). *The Masculinity Studies Reader*. Oxford: Blackwell Publishing, p. 292-317, 2006.
- LEVY, Caren. «Institutionalisation of Gender Through Participatory Practice». A GUIJT, Irene i SHAH, Meera Kaul (ed.) *The Myth Of Community: Gender Issues in Participatory Development*. Londres: Intermediate Technology Publications, p. 254-267, 1998.
- LEWIS, Gail. «Unsafe Travel: Experiencing Intersectionality and Feminist Displacements». *A Signs*, vol. 38, núm. 4, p. 869-892, 2013.

LONDON BOROUGH OF CAMDEN. «2011 Census Key Statistics & Quick Statistics. Summary for: London Borough of Camden» [en línia]. Disponible a: <<https://opendata.camden.gov.uk>>.

MOHANTY, Chandra T. «Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses». A *Boundary* 2, vol. 12, núm. 3, p. 333–358, 1984.

PARLAMENT DE CATALUNYA. Llei Orgànica 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista. A *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 5424, de 20 de juliol de 2009.

– Llei Orgànica 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes. A *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 6919, de 23 de juliol de 2015.

PARLIAMENT OF THE UNITED KINGDOM. Forced Marriage (Civil Protection) Act 2007 [en línia]. Disponible a: <www.legislation.gov.uk>.

– Anti-social Behaviour, Crime and Policing Act 2014 [en línia]. Disponible a: <www.legislation.gov.uk>.

PESSAR, Patricia R. i MAHLER, Sarah J. «Transnational Migration: Bringing Gender in». A *The International Migration Review*, vol. 37, núm. 3, p. 812-846, 2003.

PETZEN, Jennifer. «Contesting Europe: a Call for an Anti-Modern Sexual Politics». A *European Journal of Women's Studies*, vol. 19, núm. 1, p. 97- 114, 2012.

RUBIN, Gayle. «The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex». A REITER, Rayna (ed.). A *Towards an Anthropology of Women*. Nova York: Monthly Review Press, 1975.

SAID, Edward. «From Orientalism». A WILLIAMS, Patrick i CHRISMAN, Laura (ed.). *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory*. Nova York i Londres: Harvester - Wheatsheaf, 1994.

SPIVAK, Gayatri. «Can the Subaltern Speak?». A NELSON, Cary i GROSSBERG, Lawrence (ed.). *Marxism and the Interpretation of Culture*. Chicago: University of Illinois Press, 1988.

STOLCKE, Verena. «¿Qué tiene que ver el género con el parentesco?». A *Cuadernos de Pesquisa*, vol. 44, núm. 151, p. 176–18, 2014.

STOLER, Anne Laura. *Race and the Education of Desire: Foucault's History Of Sexuality And The Colonial Order Of Things*. Durham: Duke University Press, p. 165-209, 1995.

THE SCOTTISH GOVERNMENT. «Forced Marriage Protection. Statutory Guidance» [en línia]. Edimburg, 2011. Disponible a: <www.gov.scot>.

– «Multi-agency Practice Guidelines: Preventing and Responding to Forced Marriage» [en línia]. Edimburg, 10 d'octubre de 2014. Disponible a: <www.gov.scot>.

– «Responding to Forced Marriage. Multy-agency Practice Guidelines » [en línia]. Edimburg, 22 de desembre del 2011. Disponible a: <www.gov.scot>.

THE SCOTTISH PARLIAMENT. Forced Marriage etc. (Protection and Jurisdiction) (Scotland) Act 2011, de 22 de març de 2011 [en línia]. Disponible a: <www.gov.scot>.

TOLEDO, Patsilí, BODELÓN, Encarnación, TUR, Neus i MARTÍNEZ, M. Jimena. «Part 2. Marc jurídic internacional, estatal i autonòmic de les violències sexuals (matrimonis forçats, mutilacions genitals femenines, tràfic d'éssers humans amb finalitat d'explotació sexual, assetjament i agressions sexuals» [en línia]. A *L'abordatge de les violències sexuals a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Institut Català de les Dones, 2016. Disponible a: <<http://dones.gencat.cat>>

TOLEDO, Patsilí i PINEDA, Montserrat. «Part 1. Marc Conceptual sobre les Violències Sexuals» [en línia]. A *L'abordatge de les violències sexuals a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Institut Català de les Dones, 2016. Disponible a: <<http://dones.gencat.cat>>

YEMANJÀ. *Genealogies femenines: les dones immigrades a Catalunya. 20 anys d'associacionisme en femení*. Barcelona: Yemanjá, 2010.

